

Boşanmanın Öğrenciler Üzerindeki İzleri: Sınıf Öğretmenlerinin Perspektifinden The Effects of Divorce on Students: From The Perspective of Primary School Teachers

Hilal Uğraş¹ 

¹ Öğr. Gör.Dr., Fırat Üniversitesi Karakoçan M.Y.O., Elazığ, Türkiye

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi (Received Date)

20.02.2024

Kabul Tarihi (Accepted Date)

22.05.2024

*Sorumlu Yazar

Hilal Uğraş

Fırat Üniversitesi Karakoçan
M.Y.O

hugras@firat.edu.tr

Öz: Bu araştırma, ebeveynlerinin boşanmasının çocuklar üzerindeki etkilerini sınıf öğretmenlerinin görüşleri aracılığıyla belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Türkiye'nin bir şehrinde, çeşitli devlet okullarında görev yapan yirmi sekiz sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmış ve içerik analizi yolu ile betimlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında oluşan farklılıklar, ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin akademik performansları üzerindeki etkisi, ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkisi, ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik okulda uygulanan destek programları ve ebeveynleri boşanmış öğrenciler için faydalı olabilecek destek ve kaynaklar olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, ebeveynlerinin boşanma sürecinden öğrencilerin sosyal, davranışsal, ekonomik ve psikolojik açılarından olumsuz olarak etkilediklerini göstermektedir. Ebeveynlerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki bu olumsuz etkilerini en aza indirmek amacı ile okullarda sağlanabilecek destek ve kaynakların geliştirilmesi konusunda sınıf öğretmenlerine rehberlik yapacak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmeni, ilkokul, boşanmış ebeveynler, boşanmanın öğrencilere etkisi

Abstract: This study aims to determine the effects of parental divorce on children through the views of primary school teachers. It was conducted using a phenomenological design based on qualitative research methods. The study group for the research consists of twenty-eight primary school teachers working in various public schools in a city in Turkey in the 2023–2024 academic year. Participants were determined by the purposive sampling method. Data were collected through semi-structured interview forms and described through content analysis. According to the research findings, five main themes were identified: differences in the classroom behavior of students with divorced parents, the impact of parental divorce on students' academic performance, the impact of parental divorce on students' social relationships, support programs implemented at school for students with divorced parents, and support and resources that can be useful for students with divorced parents. The results of the research show that students are negatively affected by their parents' divorce process in social, behavioral, economic and psychological terms. In order to minimize the negative effects of parental divorce on students, suggestions were made to guide classroom teachers on the development of support and resources that can be provided in schools.

Keywords: Primary school teacher, primary school, divorced parents, the effect of divorce on student

Uğraş, H. (2024). Boşanmanın öğrenciler üzerindeki izleri: Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(2), 229-249. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1440126>

Giriş

Aile, toplumun temel bir kurumu olarak kabul edilmekte ve çeşitli önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu fonksiyonlar arasında; neslin sürdürülmesi, çocukların sosyalleştirilmesi, psikolojik ve biyolojik tatmin, ekonomik faaliyetlere katılım ve kültürün aktarımı öne çıkmaktadır (Yalvaç, 2000). Ancak son yıllarda, değişen toplumsal şartlar ve özellikle COVID-19 gibi olağanüstü durumlar nedeniyle aile kurumu sorgulanmış ve yeni zorluklarla karşılaşmıştır (Lebow, 2020; Prasso, 2020). Özellikle COVID-19 salgını, aile yaşamına büyük bir stres dalgası getirmiş ve bu durum boşanma olasılığını artırmıştır (Prasso, 2020). Bu salgın, işsizlik, sorumlulukların artması, ve yakınlarını kaybetme korkusu gibi diğer stres faktörleriyle birleşerek aile bütünlüğünü zorlamıştır (Greene vd., 2012; Lebow, 2019). İngiltere'de yapılan bir araştırmaya göre, 2020 yılında, bir önceki yıla kıyasla boşanma başvurularında %122'lik bir artış olduğu belirlenmiştir (BBC ve Savage, 2020). Benzer durumlar ABD, Çin ve İsveç'te de görülmüştür. Türkiye, özellikle COVID-19 salgınının etkileriyle boşanma oranlarının arttığı ve bu artışın daha da derinleştiği ülkeler arasındadır (Alkan, 2014; Bernardi ve Boertien, 2017; Bilici, 2018; Geniş vd., 2019; Günen ve Poyraz, 2017; Lebow, 2020; Mahrer vd., 2018; Tanrıverdi ve Özgüç, 2019; Turğut, 2015;

Uzun, 2013). Aile bütünlüğünün zedelendiği bu dönemde en fazla etkilenen grubun çocuklar olduğu tespit edilmiştir. (TUİK, 2023).

Ebeveynleri Boşanmış Çocuklarda Görülen Sorunlar

Boşanma olayındaki artışın özel bir ilgi alanı olmasının nedenlerinden biri, boşanmanın aile üyeleri üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler yaratabilecek potansiyel riskleri beraberinde getirmesidir (Amato, 2000, 2014; Hetherington, 2006). Boşanma, çocukların okul, arkadaşlık, boş zaman ve aile gibi farklı yaşam alanlarında işlev görmelerini etkileyerek, çocukların uyum düzeyi açısından geniş bir spektrumda değişkenlik göstermektedir (Amato, 2014; Cherlin, 1999; Kelly ve Emery, 2003; Lansford, 2009).

Türkiye'de evliliklerin yarısından fazlası ilk 10 yıl içinde boşanma ile sonuçlanmaktadır (TUİK, 2023). Bu veriye dayanarak boşanmış ailelerdeki çocukların boşanma sürecinde 1-9 yaş aralığındaki bir yaşta olduğu anlaşılmaktadır. Boşanma süreci ve sonrasında çocukların yaşadığı zorlukları anlamak ve bu konuda çözüm üretmek önemlidir.

Araştırmalar, boşanmanın çocuklar üzerindeki geri dönüşü olmayan ve zararlı etkiler bırakan bir süreç olduğunu göstermektedir. Boşanmanın olumsuz etkileri, çocuklarda ve onların nesillerinde devam etmektedir; araştırmalar, boşanmadan yıllar sonra bile çocukların özellikle psikolojik

refah ve sosyal ilişkiler açısından uzun süreli ve travmatik bir yük taşıdığı göstermiştir (Amato, 2000, 2014; Amato ve Cheadle, 2005; Dohaney, 2018; Hetherington, 2006; Korkmaz, 2022; Sancaklı, 2014; Stallman ve Ohan, 2016; Tatlıoğlu ve Demirel, 2016; Wolfinger, 2000, 2005).

Boşanmış ebeveynlerin öğrencilerde akademik başarısızlıklar (Carroll, 2013; Martin, 2012), davranış problemleri (Tebeka vd., 2016), depresyon (İşler, 2023), antisosyal davranışlar (Atabey, 2017; Kasuto, 2017) ve okulda sosyal uyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir (Amato, 2000; Aysan ve Uzbaş, 2004; Bernardi ve Boertien, 2017; Sancaklı, 2014; Tatlıoğlu ve Demirel, 2016). Çalışmalar, boşanmış ebeveynlerin çocuklarının okuldaki davranış problemlerinin, aileleriyle birlikte yaşayan çocuklara kıyasla daha olumsuz olduğunu; bu çocukların akranları ve ebeveynleriyle yaşadıkları çatışmaların ve kendilerine bakış açılarının da daha negatif olduğunu ortaya koymaktadır (Arkes, 2014; Aydoğan ve Altınbulak, 2015; Babalis vd., 2014; Demir-Dağdaş vd., 2017; Kabaoğlu, 2011; Riggio, 2004; Riggio ve Sağlam, 2011; Valenzuela, 2011).

Çocuklarda görülen problemlere, çocukların boşanma sonucundaki yeni duruma ve aile içerisinde oluşan eksikliklere uyum sağlayamamalarının sebep olduğu belirlenmiştir (Büyükhahin, 2009; Jarwan, ve Al-frehat, 2020; Karakuş, 2003; Makenzie, 2021; Öngider, 2006; Tahiroviç ve Demir, 2018). Yapılan araştırmalar ayrıca, boşanmış ebeveynlerin çocuklarının benlik saygısı, psikolojik uyum sosyal beceriler ve akademik başarı düzeylerinin düşük olduğunu ve davranış bozukluğu gösterme sıklığının yüksek olduğunu göstermektedir (Nazlı vd., 2021; Stacey ve McCabe, 2001). Boşanma sürecinde yaşanan zorlukların sadece aile ortamında değil, çocukların okul ortamlarındaki davranışlarına da etki ettiği görülmektedir. Bu nedenle, çocukların davranışlarını daha yakından gözlemleyen ve etkileyen öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

Ebeveynleri Boşanmış Öğrenciler Üzerinde Öğretmenlerin Etkisi

Literatürde boşanmış ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını anlamayı amaçlayan bir dizi çalışma, ebeveynlerinden ayrılan veya boşanan çocukların olumlu uyumunu kolaylaştırmada öğretmenlerin önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır (Angelo, 2018; Lukefahr, 2019; Mahony vd., 2015). Öğretmenler, bir çocuğun mezosisteminde kilit etkileyicilerdir; bu yüzden çocuklara değişimle başa çıkmanın sağlıklı yollarını öğretmek duygusal becerileri ve sosyal işlevselliği geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Chiappetta, 2019). Bu bağlamda, boşanma sürecinden sonra öğretmenlerin sorumlulukları artmaktadır. Mahony vd. (2015) boşanmanın etkisi altındaki çocuklara rehberlik eden öğretmenlerin, bu çocuklara duygusal, davranışsal ve akademik destek sağlamakla kalmayıp aynı zamanda ebeveynler, okul personeli ve öğrenciler ile işbirliği yaparak kendi destek ağlarını oluşturmaya odaklandıklarını belirtmiştir (Mahony vd., 2015). Bu çerçevede, öğretmenlerin doğru eylemleri, öğrencilerin sosyal ve akademik gelişimini destekleyen koşulların oluşturulmasına hizmet etmekte ve bu koşulların sonucunda çocukların davranışları, uyumu ve öğrenmeleri üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin aktif bir rol üstlenerek işbirliği yapmaları ve destek stratejilerini etkili bir şekilde uygulamaları, çocukların genel refahını artırmakta ve öğrenmelerini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Al-

Ghabban, 2018; Black vd., 2017; Mahony vd., 2015; Taş, 2018).

Çocukların problemleri erken dönemde ele alınmadığı takdirde, duygusal güvensizliğin tetiklediği stres faktörlerinin, ergenlik ve yetişkinlikte bir dizi zarar verici psikolojik soruna yol açtığı görülmektedir (Amato, 2014; Auersperg vd., 2019; Van der Wal vd., 2019). Bu bağlamda, sınıf öğretmenlerinin, okulda öğrencileriyle uzun süre vakit geçiren ve genel eğitim sürecini yöneten, öğrencilerin sosyal beceriler kazanmalarında önemli rol oynayan, bireysel farklılıkları önemseyen ve öğrencilerin duygusal refahını destekleyerek rehberlik yapma konusunda kilit rol oynayan kişiler olduğu kabul edilmektedir (Angelo, 2018; Laletaş ve Khasin, 2021; Lukefahr, 2019; Mahony 2015). Bu nedenle, ebeveynlerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki etkilerini sınıf öğretmenlerinin görüşleri aracılığıyla belirlemek önemlidir. Mevcut alanyazın incelendiğinde, boşanmış ebeveyn çocuklarıyla yapılan araştırmaların çoğunun, boşanmamış ebeveyn çocuklarıyla karşılaştırıldığı çalışmalar olduğu (Akkaya, 2022; Alkan, 2014; Altuntaş, 2012; Gülmez ve Karadağ, 2020; Güney ve Yalçın, 2020; Yılmaz, 2011) ve çalışmaların çoğunlukla nicel araştırma deseninde (Aydın ve Baran, 2012; Pirtık, 2013; Semra, 2023; Taş, 2018; Tolan, 2023) yapıldığı ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeye yönelik sınırlı sayıda çalışma olduğu ve elde edilecek bulguların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye'de boşanma süreci ve sonrasında öğrencilere nasıl destek sağlanacağı konusunun üniversite programlarında yer almaması (Karahan, 2022), ilkökul öğretmenlerinin boşanma sürecinin çocuğun mikro sistemini nasıl etkileyebileceğini anlama konusunda eksiklikler olabileceğini işaret etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın ilkökul öğretmenlerinin bu konudaki iç görüşlerini artırmak, onları desteklemek için stratejiler geliştirmeye yönelik katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu araştırma, ebeveynlerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki etkilerini sınıf öğretmenlerinin görüşleri aracılığıyla belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

1. Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf içinde olan davranışlarındaki farklılıklar nelerdir?
2. Ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin akademik performanslarına etkileri nelerdir?
3. Ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkileri nelerdir?
4. Ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik okulda uygulanan destek programları uygun mudur?
5. Ebeveynleri boşanmış öğrenciler için hangi destek ve kaynaklar faydalı olabilir?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve yorumladıkları üzerine odaklanarak derinlemesine bir anlayış sağlamaktadır (Holloway, 1997). Bu araştırma yaklaşımı, sosyal, kültürel ve fiziksel ilişkileri belirli süreçler bağlamında inceleyerek, katılımcıların bakış açılarını anlamamıza rehberlik etmektedir. Maxwell (2012) ve Miles ile Huberman (1994) tarafından belirtildiği gibi, nitel araştırma, kişisel deneyimleri keşfetmek ve bu deneyimlerin nasıl şekillendiğini anlamak için katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeleri, gözlemleri ve diğer nitel veri toplama yöntemlerini içermektedir. Nitel araştırma, katılımcıların dünya görüşlerini ve yaşantılarını

derinlemesine kavrayarak, zengin ve ayrıntılı bir perspektif sunmaktadır.

Çalışmada derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla, çalışma verileri toplamak ve analizi için olgu bilim deseni (fenomenoloji) tercih edilmiştir (Holloway, 1997; Patton, 2015). Olgu bilim deseni, araştırmacının günlük hayatta var olan ancak genellikle detaylı bilgi sahibi olunmayan olguları inceleyerek insan deneyimlerini açığa çıkarmayı amaçlayan bir sorgulama stratejisidir (Creswell, 2013; Merriam, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu desen, katılımcıların bir olgu ile ilgili deneyim, algı ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları keşfetmeyi hedefler. Veriler, olgu ile ilgili deneyimi olan bireylerden toplanmakta ve bütüncül bir şekilde betimlenmektedir (Creswell, 2013). Yapılan bu çalışma, ailelerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki etkilerini sınıf öğretmenlerinin görüşleri aracılığıyla belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu, Türkiye'nin belirli bir şehrindeki çeşitli devlet okullarında görev yapan yirmi sekiz sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar arasında 19 kadın ve 9 erkek bulunmaktadır (Tablo 1). Bu çalışmada, katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı

örnekleme, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Bu teknik, sınırlı kaynakların en etkili şekilde kullanılmasını için bilgi bakımından zengin vakaların belirlenip seçilmesini sağlamaktadır (Gentles vd., 2015). Bu yöntem, ilgili konuda bilgi ve deneyime sahip bireylerin veya grupların tanımlanması ve seçilmesini içermektedir. (Gentles vd., 2015). Bu bağlamda uygun çalışma grubu olarak sınıf öğretmenleri belirlenmiştir. Sınıf öğretmenleri, öğrencilerle günlük yaşantıyı doğrudan deneyimleyen ve diğer profesyonellerden daha fazla temas kuran kişilerdir. Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleri, katılımcıların diğer potansiyel katılımcılara yönlendirdiği bir kartopu örnekleme süreci kullanılarak seçilmiştir. (Warren 2002; Weiss 1994). Kartopu örnekleme yönteminde, araştırmanın konusuyla ilgili referans bir kişi seçilir ve bu kişi aracılığıyla diğer kişilere ulaşılır (Biernacki ve Waldorf, 1981). Katılımcılar, araştırmacıları diğer potansiyel katılımcılara yönlendirdiği için örneklemin de zaman içerisinde büyüdüğü görülmektedir. Bu nedenle, bu yaklaşım genellikle 'kartopu etkisi' olarak adlandırılmaktadır (Noy, 2008). Bu çalışmaya öğretmenler gönüllü olarak katılmıştır. Öğretmenlerden gönüllü olur formu alınmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü sınıf öğretmenlerine ait demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Sınıf öğretmenlerinin demografik bilgileri

Katılımcı	Kadın (K) Erkek (E)	Öğretmen Yaşı	Eğitim Derecesi Lisans (□) Lisansüstü (■)	Görev yaptığı bölge		Sınıfı 1.sınıf (1) 2.sınıf (2) 3.sınıf (3)	Öğretim deneyimi 1-5 yıl (●) 6-10 yıl (■) 11 yıl ve üstü (⊗)
				Şehir merkezi (●)	İlçe (○)		
Ö1	E	30	□	○		1	■
Ö2	K	40	□	●		1	⊗
Ö3	K	42	■	●		2	⊗
Ö4	K	36	□	○		3	⊗
Ö5	E	32	□	○		3	■
Ö6	K	26	■	○		1	●
Ö7	K	26	□	○		1	■
Ö8	K	26	■	○		2	●
Ö9	K	46	□	●		1	⊗
Ö10	K	39	□	○		2	⊗
Ö11	K	42	□	●		2	⊗
Ö12	E	29	■	○		2	●
Ö13	K	32	■	●		3	■
Ö14	E	35	□	○		1	■
Ö15	K	38	□	●		2	⊗
Ö16	K	39	□	●		2	⊗
Ö17	K	28	□	●		1	■
Ö18	K	35	□	●		3	●
Ö19	K	31	■	○		3	■
Ö20	E	35	■	●		1	⊗
Ö21	K	34	□	○		3	⊗
Ö22	K	45	□	●		3	⊗
Ö23	K	36	□	●		3	⊗
Ö24	E	32	■	○		1	■
Ö25	E	35	□	●		3	■
Ö26	E	49	□	●		3	⊗
Ö27	K	35	□	●		1	■
Ö28	E	30	□	○		2	■

Tablo 1'de belirtildiği üzere, araştırmaya katılan toplam 28 sınıf öğretmeninden 19'u kadın, 9'u erkek olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin yaş aralığı 26 ile 49 arasında değişmekte olup, 20'si lisans, 8'i lisansüstü eğitim derecesinden mezundur. Araştırmanın yürütüldüğü süreçte, 15 öğretmen şehir merkezinde, 13 öğretmen ise ilçelerdeki okullarda görev yapmaktadır. Görev aldıkları sınıf düzeylerine göre, 10 öğretmen 1. sınıf, 8 öğretmen 2. sınıf ve 10 öğretmen 3. Sınıfı okutmaktadır. Mesleki deneyimlerine göre ise, 4 öğretmen 1-5 yıl, 11 öğretmen 6-10 yıl ve 13 öğretmen ise 11 yıl ve üzerinde mesleki deneyime sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmacı, ebeveynlerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla sınıf öğretmenlerinin görüşlerini içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlamıştır. Form hazırlanırken, öncelikle taslak sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra form eğitim bilimleri alanında iki eğitimci ve bir rehberlik ve psikolojik danışmanı tarafından incelenmiş, eğitimcilerin geri bildirimlerine göre forma son şekli verilmiştir. Görüşme formunda yer alan araştırma soruları aşağıda yer almaktadır:

1. Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında hangi farklılıkları gözlemlediniz?
2. Öğrencilerin akademik performansları üzerinde boşanmanın etkisi olup olmadığına dair gözlemlerinizi neler?
3. Boşanmış ebeveynlerin, öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkisi konusunda gözlemlerinizi nelerdir?
4. Ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik okulda uygulanan destek programlarının uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Sınıfınızdaki ebeveynleri boşanmış öğrenciler için hangi destek ve kaynakların daha faydalı olabileceğini düşünüyorsunuz?

Veri Toplama

Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak toplanmıştır. Orjinal ve beklenmedik sorunların ortaya çıkması için alan ve esneklik sağladıkları için bu formlar görüşmelerde tercih edilmiştir. Ortalama 30-35 dakika süren görüşmeler araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve ses kayıt cihazlarına kaydedilmiştir. Görüşme başlamadan önce, araştırmacı alınan bilgilerin gizli kalacağı ve araştırma dışında kullanılmayacağı ile ilgili etik hususlar hakkında bilgi vermiş ve daha sonra görüşmeler başlatılmıştır. Katılımcılardan, görüşmenin başında öncelikle tablo 1'de yer alan demografik bilgiler ile ilgili soruları yanıtlamaları istenmiştir. Görüşme sırasında tartışmayı teşvik etmek ve öğretmenlerin yorumlarını netleştirip genişletmek amacıyla "Bir örnek verebilir misiniz?" ve "Lütfen ne demek istediğinizi açıklayın" gibi araştırma soruları kullanılmıştır. Görüşme tamamlandıktan sonra görüşme verileri kelimesi kelimesine basılı kopyaya dönüştürülmüştür. Katılımcıların her birine gerçek isimleri yerine veri analizlerinde kullanılan "Ö1" şeklinde kodlar verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırma sürecinde, yüksek geçerlik ve güvenilirlik düzeyleri sağlanabilmesi için çeşitli önlemler alınmıştır. Görüşmeler ortalama 30-35 dakika sürmüş ve öğretmenlerin cevaplarına bulgular bölümünde alıntılar şeklinde yer almıştır.

Veri analizi aşamasında, bir araştırmacı ve iki uzman tarafından yapılan içerik analizi verileri ayrı ayrı kategori ve alt kategoriler oluşturulmuş ve araştırmacılar arası güvenilirlik oranları, Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formülle hesaplanarak Cohen Kappa, %85 güvenilirlik oranı elde edilmiştir (Miles ve Huberman, 1994). Bu metodoloji, araştırmanın sağlam temellere dayandığını ve elde edilen sonuçların güvenilir olduğunu göstermektedir.

Araştırmacı, iç geçerliği güvence altına almak adına uzman görüşlerine başvurarak hazırlanan görüşme formunu değerlendirmiştir. Araştırma amacına ulaşmak için geliştirilen veri toplama aracı, eğitim bilimleri alanından 2, psikolojik ve rehberlik alanından 1 uzman olmak üzere üç kişiye sunulmuş ve kullanılacak sorularla ilgili dönüt alınmıştır. Bu uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda imla ve anlam üzerinde düzenlemeler yapılarak görüşme formu son haline getirilmiştir. Psikolojik problemleri içeren konuların alt kategorilerinin oluşturulması aşamasında, rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında uzman görüşü tekrardan alınmıştır.

Araştırmanın iç geçerliliğini artırmak için veriler öğretmenlerle yüz yüze toplanmış olup, katılımcılara görüşmenin amacı hakkında bilgi verilmiş, gizlilik beyanı ve gönüllü katılım esasına dayalı hatırlatmalar yapılarak gönüllü katılımları teyit edilmiştir. Tüm öğretmenler yazılı bilgilendirilmiş onam formunu imzalamıştır. Ses kayıt cihazlarıyla yapılan veri toplama süreci, veri kaybını önlemek adına gerçekleştirilmiş ve görüşme sonrasında kayıtlar tekrar dinletilerek onay alınmıştır.

Çalışmanın iç geçerliliğini sınırlayabilecek veri çeşitlemesi yapılamamıştır. Ancak, dış geçerlilik için araştırmanın yöntemi, katılımcılar, veri toplama aracı, verilerin toplanması süreci ve analizi detaylı bir şekilde açıklanmış, bulgular farklı çalışmalarla karşılaştırılarak dış geçerlilik desteklenmiştir.

Veri Analizi

Bu çalışmada, boşanma sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri içerik analizi yoluyla betimlenmiştir. Araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin boşanma sürecinin öğrencilere etkileri hakkındaki düşüncelerini anlamak ve araştırma sorularına dayalı olarak kodlanan verileri içerik analizi yöntemiyle değerlendirmektir (Merriam ve Tisdell, 2015).

İçerik analizi, bir veya birden çok metnin içinde bulunan kavramları, sözcükleri, deyimleri, temaları, karakterleri veya cümleleri belirlemek ve bu öğelerin varlığını rakamsal olarak ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu analitik yöntem, metinleri sistematik bir şekilde inceleyerek içerdikleri bilgileri tanımlamayı ve anlamayı hedeflemektedir (Kızıltepe, 2017). İçerik analizi, derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde olguları açıklamak için kullanılan bir metodolojidir. Bu yöntem, verilerin titizlikle incelenmesini ve çeşitli revizyonlarla sonuçlanarak geçerli ve anlamlı sonuçlar elde edilmesini amaçlar. Araştırmacılara yeni bilgiler ve farkındalıklar sağlayarak bireylerin deneyimlerini ve tutumlarını anlamak için bir zemin sunar. Verilerin detaylı analizi, araştırmanın kalitesini artırır ve sonuçların daha kapsamlı ve anlamlı olmasına katkıda bulunur. İçerik analizi, bilgi üretme, değerlendirme ve bireylerin deneyimlerini anlama süreçlerinde etkili bir araştırma yöntemidir (Elo ve Kyngäs, 2008).

Veri analizi sürecinde öğretmenler ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler, MAXQDA programında işlenmiştir. İlk veri kodlaması, görüşmenin

tamamına dayalı olarak açık kodlama tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, bağımsız olarak belirlenen ilk temalar, görüşmelerde ortaya çıkan ana konu başlıklarıdır. Sonraki aşamada, bu temalara göre kategoriler ve alt kategoriler belirlenmiştir.

Bulgular

Boşanma sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek için yapılan çalışmada, öğretmenlerin görüşlerinin analizleri doğrultusunda beş ana tema, kategoriler ve alt kategoriler belirlenmiştir. Bu tema ve içerikleri ile ilgili öğretmen görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

1.Tema: Ebeveynleri Boşanmış Öğrencilerin Sınıf İçindeki Davranışlarında Oluşan Farklılıklar

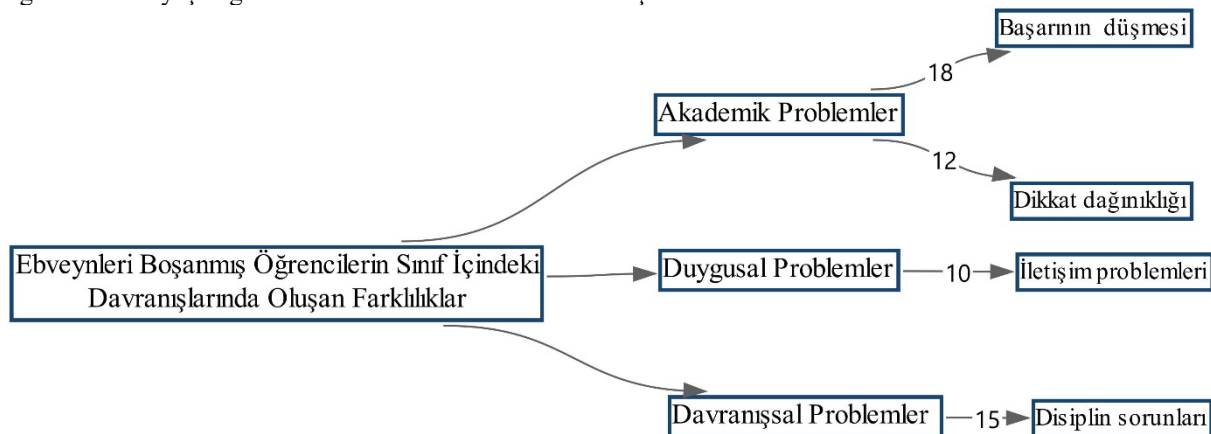
Sınıf öğretmenlerinin “Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında hangi farklılıkları gözlemlediniz?” sorusuna verdikleri cevaplar incelenmiştir. Yapılan analizlerde; akademik, duygusal ve davranışsal problemlerle ilgili kategoriler belirlenmiştir. Akademik kategoride; başarının düşmesi ve dikkat dağınıklığı alt kategorileri ortaya çıkarken; duygusal problemler kategorisinde iletişim problemleri alt kategorisi; davranışsal problemler de ise disiplin sorunları alt kategorisinin belirlendiği görülmektedir. Bu kategori ve alt kategorilere şekil 1’de yer verilmiştir.

Öğretmenler, boşanmanın öğrencilerin öğrenimi üzerindeki etkisi ve boşanmanın gelecekteki akademik sonuçları üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri hakkındaki endişelerini dile getirmişlerdir. Çoğu öğretmen, öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkileyen bir faktör olarak ebeveynlerin ayrılmasını gözlemlemiştir. Örneğin (Ö21) “...öğrencim anne ile yaşıyor. Evde çok şiddet varmış, ayrıldıktan sonra da anne çocuğa şiddet uygulamaya başlamış. Anladığım kadarıyla anne ilgilenmiyor çocuklarla, öğrencim kardeşine bile bakmak zorunda kalıyor. Devamlı dikkati dağınık, dalgın ve yorgun gözüküyor, derse katılmak hatta oyun bile oynamak istemiyor...” şeklinde öğrencinin yaşadığı iletişim ve dikkatini toplama ile ilgili problemleri ve bu problemin öğrencinin akademik başarıya etkisini dile getirmiştir. Benzer şekilde (Ö25), “...sosyal hayatta ve derslerde aktif olan bir öğrencim boşanma sürecinden sonra içine kapandı. Ödevlerini yapmıyor, derse katılmıyor, arkadaşlarıyla ve öğretmenleri ile iletişim kurmuyor...” şeklinde akademik ve duygusal problemler yaşayan öğrencisinden bahsetmiştir. Öğretmenler, öğrencilerinin yaşadığı zorluklara tanık olmanın kendileri için

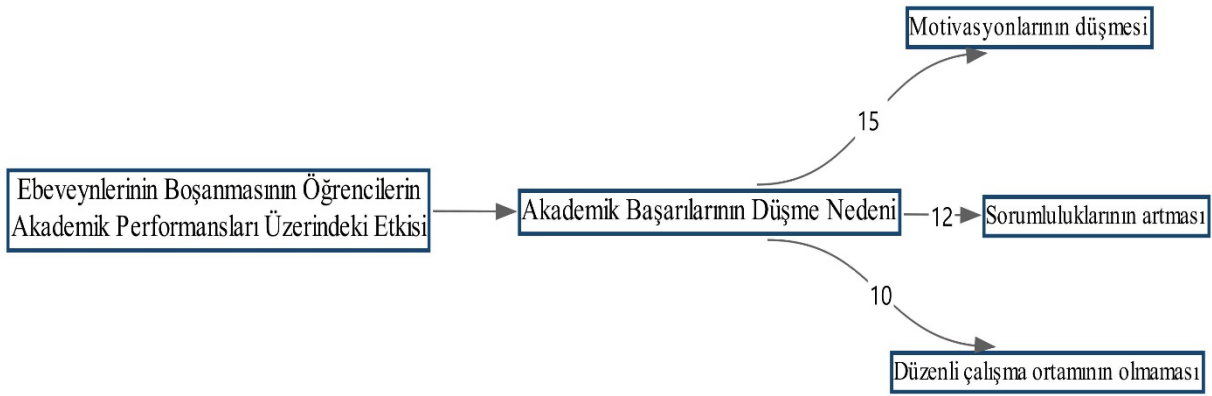
ne kadar zor olduğunu ve bunun sonucunda yaşadıkları disiplin sorunlarını anlattı. (Ö8) “...çocuk arkadaşlarına ve annesine karşı çok saldırgan oldu. İnternette yanlış içerikler izleyip diğer arkadaşlarına da anlatıyor. Sınıfını değiştirip arkadaş ortamından uzaklaştırsak da girdiği yeni ortamda da aynı problemleri arkadaşları ile yaşamaya devam etti. Anne müdahale ettiğinde öfke nöbetleri geçiriyor...” ve (Ö14) “...öğrencim, boşanma sonrasında öfke patlamaları yaşamaya başladı. Mesela, sınıf içinde arkadaşlarıyla daha fazla tartışma yaşamaya başladı ve hızlı bir şekilde sinirlenip kötü sözler söylüyor...” Anlatımlarıyla öğrencilerinde gözlemledikleri davranış problemlerini örneklemiştir. Ayrıca öğretmenler yaşanan akademik, duygusal ve davranış problemlerinin sebeplerinin öğrenciden öğrenciye değiştiğini paylaşmıştır. Ö11, “...davranış yönünden problemi olmayan akıllı bir öğrencimdi, sonra öğrencimin hırsızlık yapmaya başladığını tespit ettim. Sebebinin öğrenmek için çocukla görüşünce halasının yapmasını istediğini söyledi. Annesi ile kalan öğrenci babasını ziyarete gittiğinde hala ve babaanne ile vakit geçiriyormuş. 8 yaşında olan çocuğa hırsızlık yapıp para getirirse kendisi babasının yanına daha çok gelebileceğini söylemiş. Nasıl bir vicdansızlıktır çocukla görüşmek için çocuğu zorluyormuş...” şeklindeki yaşadığı olay ile öğrencisinin yaşadığı davranış probleminin kaynaklarından birini anlatmıştır. (Ö20) ise öğrencisiyle ilgili yaşadığı durumdan “...öğrencinin ailesinin maddi durumu iyi olmasına rağmen hırsızlık yapmaya başladığını fark ettim. Hiç ihtiyacı yok ama dikkat çekmek için hırsızlık yapıyor. Sorunun sebebinin anlamaya çalışınca ailesinin yakın zamanda boşandığını öğrendim. O zamana kadar haberim yoktu ve sıkıntıyı geç fark ettiğim için çok üzülüm...” şeklinde bahsederek, boşanma süreci yaşayan öğrencilerin yaşadıkları davranış problemlerine dikkat çekmiştir. Görüldüğü gibi ebeveynlerin boşanmasının öğrencilerde dikkat dağınıklığı, başarılarının düşmesi, çevreleriyle iletişim problemleri ve disiplin sorunları yaşamaları gibi yansımaları olmaktadır.

2. Tema: Ebeveynlerinin Boşanmasının Öğrencilerin Akademik Performansları Üzerindeki Etkisi

Sınıf öğretmenlerinin “Öğrencilerin akademik performansları üzerinde boşanmanın etkisi olup olmadığına dair gözlemleriniz neler?” sorusu ile ilgili görüşleri incelendiğinde, akademik başarılarının düşme nedeni ile ilgili kategori belirlenmiştir. Bu kategoride sorumluluklarının artması, motivasyonlarının düşmesi ve düzenli çalışma ortamının olmaması alt kategorileri belirlenmiştir (Şekil 2).



Şekil 1: Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında oluşan farklılıklara ilişkin tema, kategori ve alt kategoriler



Şekil 2: Ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin akademik performansları üzerindeki etkisine ilişkin tema, kategori ve alt kategoriler

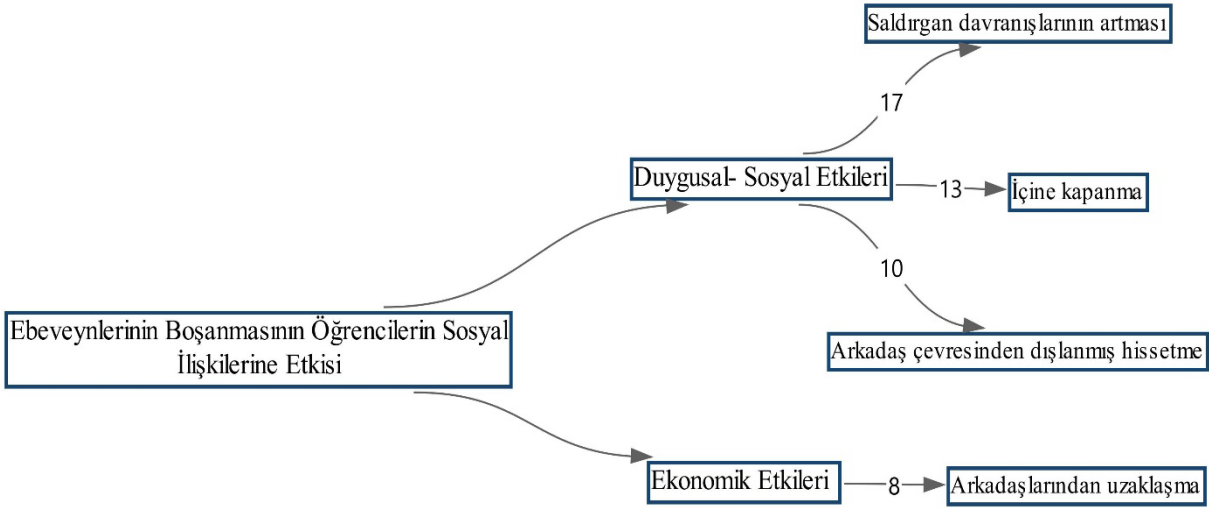
Görüşmelerde, ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin akademik başarılarına etkilerinin ağırlıklı olarak olumsuz olduğu vurgulanmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin başarılarının düştüğünü ve bu durumun öğrencilerin okula ve ders çalışmaya yönelik motivasyonlarındaki düşüş, sorumluluklarının artması ve düzenli çalışma ortamlarının bulunmamasından kaynaklı olabileceğini ifade etmiştir.

Görüşülen öğretmenler, boşanma süresinde etkilenen öğrencilerin yaşadığı odaklanma problemlerinden ve motivasyonlarındaki düşüşten bahsetmiştir. Bir öğretmen (Ö5) “...boşanma kargaşasından dolayı sıkıntılı öğrencim derslere dikkatini vermekte problem yaşıyor. Gayet başarılı olduğu matematik dersinde bile başladığı soruları çözüme ulaştıramıyor...”. Bir diğer öğretmen (Ö10) “...derste genelde önünde bir şeyler karalıyor, dersi artık dinlemiyor...” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca (Ö12) “...çocuk dikkatini veremediği için diğer öğrencilerden daha yavaş öğreniyor...”, (Ö8) “...bir öğrencim, boşanma sürecinin ardından derslere olan motivasyonunu kaybetti. Önceden ilgili ve başarılı bir öğrenciyken, şimdi ödevlerini yapmakta zorlanıyor ve yapılan taramalardaki performansı düştü...” ifadesiyle, yaşanan sürecin öğrencinin akademik başarısına olumsuz etkisini dile getirmiştir. Öğretmenler, öğrencilerin evdeki problemlerin okula ve sınıfa yansımaları, (Ö12) “...iki tane boşanmış aile de yaşayan öğrencim var. Sınıftaki başarısı en düşük olan çocuklarım onlar. Çocukların aklı evde kalıyor. Derse uzun süre odaklanmakta zorluk çekiyorlar...”, (Ö14) “...çocuk şiddetli ve sıkıntılı boşanma sürecinden geçti. Boşanmadan sonra çocuk ödevlerini yapmıyor, derse katılmıyor, sorulara cevap vermiyor. Derslere ilgisi ve okul başarısı düştü...” örnekleriyle açıklamıştır. Tamamen hayatla bağını kestiğinden dolayı çok üzüldüğü bir öğrencisinin olduğunu anlatan (Ö9) “...çocuk birden hiç konuşmamaya başladı. Ne olduğunu anlatmadı, ailesinin de boşanma sürecinde olduğunu öğrenince rehberlik servisine yönlendirdim. Rehberlik öğretmeni bir süre sonra iletişim kurmayı başardı. Annesi şiddet görüyormuş. Bir gün karşı çıkmaya çalıştığında babası ona da vurmuş ve o günden sonra konuşmamaya karar vermiş. Çocuk okul ve arkadaşlarıyla ilişkisini kesti ne derse katılıyor ne de arkadaşlarıyla oynuyor...” olayı ile evde yaşanan olumsuzların öğrenci üzerindeki etkisini ayrıntılı şekilde örneklemiştir. Öğretmenler, boşanma sonrasında öğrencilerin sorumluluklarının arttığını, hem kendileri hem de ev ile ilgili daha fazla iş yapmak zorunda kaldıklarını hatta kardeşlerine bakmak zorunda kaldıklarından derslerine daha az vakit ayırdıklarına dikkat çekmiştir. (Ö25), bu durumu

“...Öğrencim boşanma sonrası annesi ile yaşamaya başladı ve annesi çalışmaya başladığı için kardeşiyle de ilgilenmesi gerekiyor. Çoğu zaman kardeşine baktığından ödevlerini yetiştiremediğini söylüyor. Derslerden geri kalıyor bu yüzden...” şeklinde, (Ö14) ise “Bu yıl sınıfta ebeveynleri çok uzun süredir boşanmış bir çocuğum var. Bu öğrencim kendi işini kendisi yapıyormuş ve yaşı küçük olduğu için çoğu zaman verilen etkinlikleri yetiştiremiyor, eksik geliyor...” şeklinde örneklendirmiştir. Öğrencilerin dağınık bir yaşam sürmesi, düzenli çalışma ortamlarının olmaması bu çalışmada görüşülen öğretmenler için bir endişe alanı olarak vurgulanmıştır. Öğretmenler, sınıflarındaki ebeveynleri boşanmış öğrencilerin anne-baba arasındaki gel gitlerle mücadele ettiklerini anlatmıştır. (Ö11), öğrencisi için bu kargaşa ve dağınıklık öğrenme yetenekleri üzerindeki etkisini “...çocuk annesinde kalıyor, hafta sonları babasına gidiyormuş. Hafta içi de bazen babasında kalmaya gidiyormuş. Okul eşyaları annenin evinde olduğu için ödevlerini eksik yapıyor, kitaplarını diğer evde unuttuğundan okula getirmiyor, sürekli bir kaos var çocuğun hayatında...” şeklinde açıklamıştır. Benzer şekilde problemler yaşayan öğretmenlerden (Ö9) “...annesinde yaşıyor, babasına kalmaya gittiğinde ödevlerini kontrol etmediği için babaya gittiğinde ödevlerini tamamlamıyor...”, (Ö8) “...ayrı iki ev arasında gidip geldiği için kullandığı defter kitapları unutulabiliyor, buda düzenli çalışmasını ve disiplinini olumsuz etkiliyor ve başarısı düşüyor...”, (Ö16) ise “...aile bir arada değilse ve çocuğun düzeni yoksa akademik başarısı bundan olumsuz etkileniyor. Sınıfta en başarısız öğrencilerim genelde boşanmış aile çocukları...” şeklindeki örneklerle açıklamalarda bulunmuştur. Ebeveynlerinin boşanması sonucunda öğrencilerin sorumluluklarının arttığı, düzenli çalışma ortamına sahip olamadıkları ve yaşadıkları sürecin motivasyonlarını olumsuz etkilediği görülmektedir.

3.Tema: Ebeveynlerinin Boşanmasının Öğrencilerin Sosyal İlişkilerine Etkisi

Öğretmenlerin, “Boşanmış ebeveynlerin, öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkisi konusunda gözlemleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevapları analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda duygusal-sosyal etkileri kategorisinde içine kapanma, arkadaş çevresinden dışlanmış hissetme ve saldırgan davranışların artması; ekonomik etkileri kategorisinde arkadaşlarından uzaklaşma alt kategorisi oluşmuştur. Bu kategoriler ve alt kategorileri şekil 3’te verilmiştir.



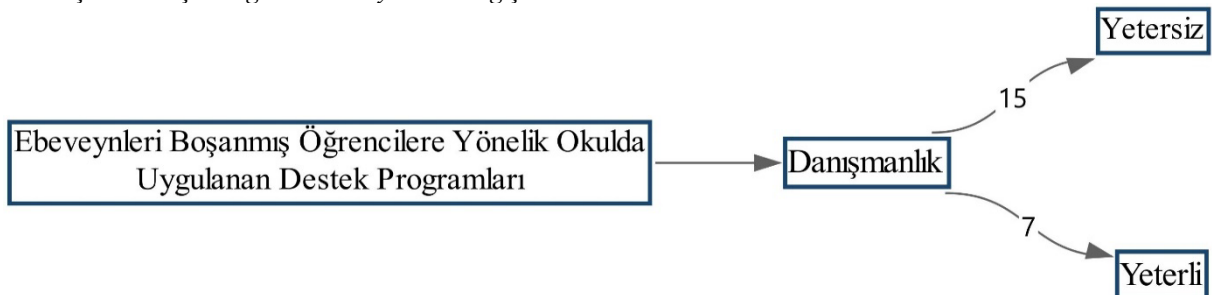
Şekil 3. Ebeveynlerinin boşanmasının öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkisine ilişkin tema, kategori ve alt kategoriler

Ebeveynleri boşanmış öğrencilerde içine kapanma, arkadaş çevresinden dışlanmış hissetme ve saldırgan davranışlarının arttığı gözlemlenmiştir. Ebeveynleri boşanan çocukların genelde okul, arkadaş hatta aileleri ile ilişkilerinin zarar gördüğü belirlenmiştir. Öğretmenler öğrencilerinin içine kapandığı ve iletişim kurmaya isteksizleştiğinden bahsetmiştir. Buna örnek olarak (Ö5), “...öğrencimin, boşanma sürecinden sonra sosyal ilişkilerinde geri çekilmeler oldu. Mesela, sınıf içinde daha az konuşkan hale geldi ve grup etkinliklerinden kaçınmaya başladı...”, (Ö20) “...tatlı tatlı konuşan, naif bir kız öğrencim vardı. Boşanmadan sonra çocuk iyice içine kapandı...” öğrencilerinin durumunu anlatmıştır. Öğretmenler, boşanma sürecinde öğrencilerin kendini farklı ve eksik hissettiğini ya da toplumun farklı hissettirdiğini gözlemlediklerini ifade etmiştir. Öğrenciler arkadaşlarının aileleriyle birlikte gördüklerinden, bazı şeyleri tek başlarına yapmak zorunda olduklarından kendilerini eksik hissettiklerini ve bu durumun onları yalnızlaştığını düşündüklerini söylemiştir. Bu durum ile ilgili (Ö19), “...etkinlikler düzenliyoruz ve boşanmış anne babalardan ya biri ya da ikisi birden gelmiyor. Diğer çocukları ve aileleri görünce o öğrencimin üzüldüğünü görmek çok acı. Kendilerini dışlanmış hissedip arkadaşlarıyla diğer zamanlarda da uzaklaştıklarını farkediyorum...”, (Ö10) öğrencisi için “Boşanma sürecinden sonra bir öğrencim diğer çocuklarla oyun oynamayı bıraktı. Tenefüslerde bahçede ise benim yanına gelip geziyor yoksa sınıfta hep oturuyor. Oyunlara katılmıyor...” örnekleriyle ifade etmiştir. Öğretmenlerin gözlemledikleri başka bir durum ise toplumun boşanmış ebeveynlere bakış açısından dolayı öğrencilerin yaşadığı duygusal zorluklardır. (Ö19), toplum baskısını vurgulayarak öğrencisinin bu durumda yaşadığı “...boşanan ailelere toplumun bakışı da kötü. Çocuklarının bu ailelerin çocuklarıyla oynamasını istemeyenler bile oluyor! Bir öğrencim bu şekilde dışlandığından dolayı okul değiştirmek

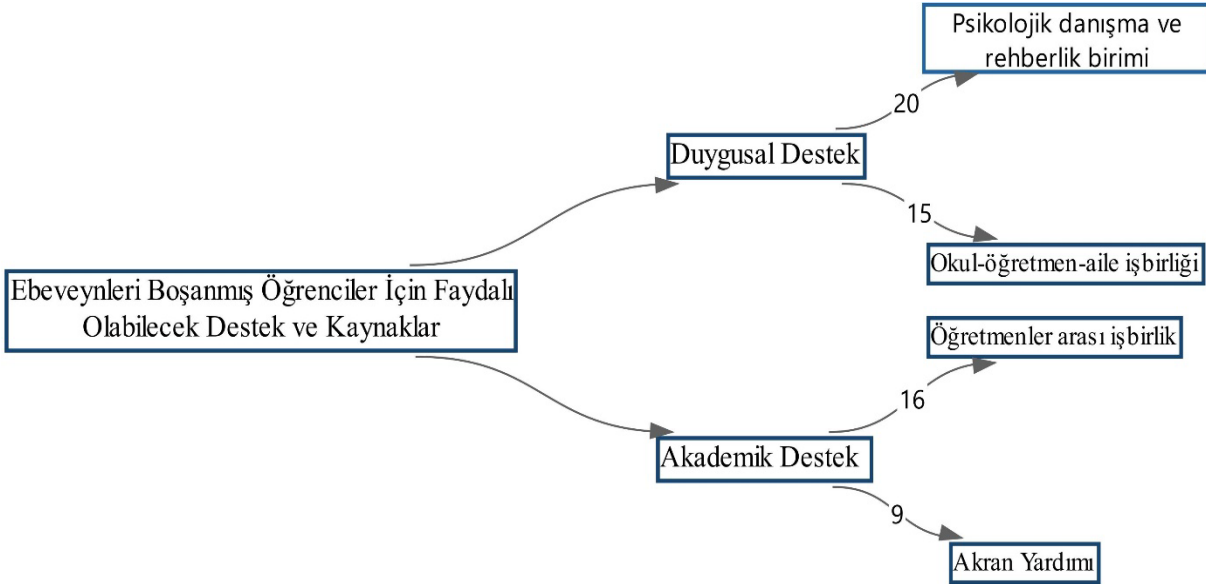
zorunda kaldı...” olayı kaygılı bir şekilde anlatmıştır. Görüşmelerde öğretmenler, özellikle evde şiddet var ise bu öğrencilerde şiddet ve küfür davranışlarının arttığını söylemiştir. (Ö22), öğrencinin yaşadığı duygusal zorlukların sonucunda öğrencide oluşan davranış problemi ile ilgili “...boşanma sebebi annenin şiddet görmesi olduğunu bildiğim bir erkek öğrencim var. Okulda da öğrencim arkadaşlarıyla sürekli kavga ediyor. Biraz şişman ve güçlü de ondan da faydalanıp çocukları dövüyor. Kimse oyun oynamak istemiyor onunla...” deneyimini paylaşmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin boşanma sonrası ekonomik gelirlerinin azalmasından dolayı ya da dikkat çekmek için öğrencilerinin hırsızlık yaptıklarını, bu sebeple arkadaşlarıyla ilişkilerinin bozulduğunu gözlemlemiştir. Bazı durumlarda ise ekonomik olarak problem yaşayan öğrencilerin kendilerini eksik görüp yine içine kapanmıştır. (Ö28) “...arkadaşlarıyla oynamayı kesen bir öğrencimin annesiyle görüşüm. Boşanma sonrası babasının ekonomik olarak desteklemediğini ve sıkıntı çektiklerini anlattı. Çocukta eksiklikleri yüzünden arkadaşlarından utandığı için yanlarına gitmek istemiyormuş...” ile öğrencisinin yaşadığı problemi dile getirmiştir. Ebeveyni boşanan öğrencilerin içine kapanma, saldırgan davranışlarda bulunma ve arkadaşları tarafından dışlanma gibi duygusal problemler yaşadığı, ayrıca ekonomik problemlerden dolayı arkadaşlarından uzaklaştığı görülmektedir.

4.Tema: Ebeveynleri Boşanmış Öğrencilere Yönelik Okulda Uygulanan Destek Programları

“Ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik okulda uygulanan destek programları hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevapların analizi doğrultusunda danışmanlık kategorisinde yeterli ve yetersiz alt kategorileri oluşmuştur (Şekil 4).



Şekil 4. Ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik okulda uygulanan destek programlarına ilişkin tema, kategori ve alt kategoriler



Şekil 5.

Ebeveynleri boşanmış öğrenciler için faydalı olabilecek destek ve kaynaklara ilişkin tema, kategori ve alt kategoriler öğretmenler, uzmanlar ile öğrencilere yapılan desteğin olumlu sonuç verdiğini fakat büyük oranda öğrencilere verilen desteğin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

5.Tema: Ebeveynleri Boşanmış Öğrenciler İçin Faydalı Olabilecek Destek ve Kaynaklar

Öğretmenlere sorulan “Sınıfınızdaki ebeveynleri boşanmış öğrenciler için hangi destek ve kaynakların daha faydalı olabileceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar sonucunda iki kategori oluşmuştur. Duygusal-sosyal destek ve akademik destek kategorileri ve alt kategorileri şekil 5’te yer almaktadır.

Öğretmenler, ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin uygulamalarının tek başına yetersiz olduğundan, okul ve öğretmenlerin işbirliği içinde yaptıkları etkinliklerin daha faydalı olduğundan bahsetmiştir. Öğretmenler (Ö5, Ö18) yapılacak etkinliklerde okulun desteğini “...sosyal etkinlikler öğrencilerin davranışlarını düzeltilmesi ve arkadaşları ile kaynaşmalarında çok etkili. Okuldaki spor etkinlikleri ve sosyal aktiviteleri yapmaya okul idaresi teşvik etmeli...” “...okulun boşanmış aile çocukları gibi problemler yaşayan çocuklarda dâhil tüm çocukların sosyal yönden gelişmesi için etkinlikler düzenlemeli...” şeklinde vurgulamıştır. Ayrıca öğretmenler Okul psikolojik danışma ve rehberlik biriminin yapacağı etkinliklerin faydalı olacağına dikkat çekmiştir. Bu etkinlikler yapılırken problem yaşanmadan önlem alınması gerektiğine ilişkin fikirlerini (Ö6), “...gözlemediğim kadarıyla, bu çocuklar için özel danışmanlık seansları faydalı olabilir. Özellikle duygusal destek ve aile içi iletişim konusunda yardımcı olabilecek destek programları önemli...” ve (Ö19) “Ailesinin boşanma süreci yaşadığını öğrendiğim öğrenciyi hemen rehberlik servisine gönderdim. Çocukta sıkıntı oluşmadan önlem almalı...” şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenler, davranış problemi yaşayan öğrencilere bu durum uzmanlık gerektirdiği için sınıf öğretmenlerinden çok okul psikolojik danışmanlarının yardımcı olmalarının uygun olacağını düşünmektedir. (Ö8) “Bu öğrencilerin rehberlik servisinde yardım alması gerek. Ben konuştuğumda bana anlatmıyor sıkıntılarını...” ve (Ö11) “Rehberlik öğretmenlerimizin davranış problemi yaşanan konular hakkında daha çok etkinlik yapmaları için daha fazla ders ayrılmalı...” şeklindeki

görüşleri, okul psikolojik danışmanı yapacakları desteğin faydasına olan inançlarını göstermektedir. Öte yandan öğretmenler, ebeveynleri boşanmış öğrencilerin yaşadığı problemlerin akademik başarılarını etkilediği ve öğretmenlerin ve akranlarının akademik yönden de destek vermesi gerektiği düşüncesine de sahiptir. Bu problemi aşmak için yaptıkları uygulamalara (Ö15) “...öğrencilere, yavaş öğrenen arkadaşına yardımcı olmalarını, teneffüslerde beraber okuma yapmalarını söylüyorum. Birbirlerinden daha hızlı öğrenebiliyorlar...”, (Ö23) “...arkadaşları ile iletişimi artsın ve kendini ifade edebilsin diye grup etkinliklerine yönlendiriyorum. Bu etkinliklerin faydalı olduğunu düşünüyorum...” ve (Ö17) “...drama etkinlikleri yapıyorum. Diğer öğrencilerin onu anlamasını sağlıyor. Ayrıca içinde bir sürü sıkıntı barındıran küçük çocuk içindekileri bizimle paylaşabiliyor...” örneklerini vererek faydalı uygulamalar olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler öğrencilerin özel durumlarını fark ettiklerinde daha imtiyazlı yaklaştıklarını belirtmek için (Ö19) “...çocuğun anne ve babanın evi arasında mekik dokuduğunu biliyorum. O yüzden ödevini tamamlamadığında bitirmesi için zaman tanıyorum. Ya da okuma kitabını unutuyor, başka kitaba devam etmesine izin veriyorum. Biraz daha esnek davranıyorum ona karşı...” şeklinde deneyimlerini paylaşmıştır. Okuldaki ebeveynleri boşanan öğrencilere psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenlerinin diğer öğretmenler ve aile ile işbirliği içerisinde destek olması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde akademik başarısı da olumsuz etkilenen öğrencilere sınıf öğretmenleri ve arkadaşlarının anlayış ve yardımının faydalı olacağı görülmektedir.

Tartışma

Bu araştırma, ebeveynlerinin boşanmasının öğrenciler üzerindeki etkilerini sınıf öğretmenlerinin görüşleri aracılığıyla belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında boşanmanın öğrencilerin üzerindeki etkileri beş tema, bu temalara ait kategoriler ve alt kategoriler şeklinde belirlenmiştir. Belirlenen tema, kategori ve alt kategoriler ile ilgili sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, boşanmış ebeveynlere sahip öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında oluşan farklılıklar temasındaki akademik problemler kategorisi başarının düşmesi ve dikkat dağınıklığı alt kategorilerinden oluşmaktadır. Duygusal problemler kategorisinde, iletişim problemleri alt kategorisi tespit edilmiştir. Ayrıca disiplin sorunları alt kategorisi, davranışsal problemler kategorisinde belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarını destekler şekilde, alanyazında da ebeveynleri boşanmış öğrencilere akademik başarının düşmesi, dikkat dağınıklığının ve disiplin problemlerinin artması ve çevresi ile iletişim kurmada daha isteksiz olmaları gibi çeşitli davranışlar belirlenmiştir (Amato, 2000; Amato ve Cheadle, 2005; Aral ve Gürsoy, 2000; Aysan ve Uzbaşı, 2004; Bacanlı 2002; Baysal, 2003; Büyükaşahin, 2009; Dohaney, 2018; Geniş vd., 2019; Hoelter, 2009; Huurre vd., 2006; Kabaoğlu, 2011; Kelly, 2007; Kelly ve Emery, 2003; Korkmaz, 2022; Mahrer vd., 2018; Nock, 2000; Wolf, 2004). Bu davranışlar, öğrencilerin genel gelişimlerini ve öğrenme süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocuklar, birlikte oldukları aile üyeleri ile sağlıklı iletişim ve ilişki içerisinde olduklarında kendilerini iyi hissedip, davranışlarına ve psikolojilerine bu sağlıklı iletişimin etkileri olumlu yönde yansımaktadır (Çiftçi Arıdağ ve Ünsal Seydoğulları, 2019). Bununla beraber yapılan çalışmalarda, ebeveynler ve çocukları arasında olumlu ilişkilerin kurulması

ve ebeveynlerin çocukların öğrenmelerine dâhil olması ile çocukların akademik başarı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Joyce, 2016; Korkmaz, 2022; Treloar, 2018; Veas vd., 2019). Ancak, boşanma sürecinde çatışmaya maruz kalan çocuklarda, akademik, duygusal ve davranışsal problemler ortaya çıkmaktadır (Lületaş ve Khasin, 2021; Mahrer vd., 2018; Sorek, 2019; Turğut, 2015). Bu sebeple çocuğun ailesiyle yaşadığı ya da ailesinde yaşanan sorunların, çocuğu birçok açıdan olumsuz etkilediği söylenebilir. Özellikle aile içi çatışmaların yaşandığı durumlarda, çocukların akademik, duygusal ve davranışsal problemlerinin daha belirgin hale geldiği görülmüştür. Öte yandan sağlıklı aile ilişkileri ve çocukların aileleriyle olumlu etkileşimleri, akademik başarılarını olumlu yönde etkilemektedir (Çiftçi Arıdağ ve Ünsal Seydoğulları, 2019). Bu bulgular, boşanma sürecinde çocuklara sağlıklı destek ve iletişim sunmanın önemini vurgulamaktadır.

Araştırma sonuçları, ebeveynleri boşanmış öğrencilerde dikkat problemlerinin yaşandığı, öğrencilerin derslere karşı motivasyonlarının düştüğü ve sonucunda akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir (Amato, 2000; Bernardi ve Boertien, 2017; Bilici, 2018; Lületaş ve Khasin, 2021; Mahrer vd., 2018; Özçelik, 2020; Shek ve Wu, 2016). Bu problemlerin yanı sıra, öğrencilerin sosyal gelişimi ve duygusal refahı da olumsuz yönde etkilenmektedir (Affi vd., 2009; Bloch vd., 2007; Cummings ve Schatz, 2012; Çiftçi Arıdağ ve Ünsal Seydoğulları, 2019; Huurre vd., 2006; Kabaoğlu, 2011; Korkmaz, 2022; Lucas vd., 2013; Masarik ve Conger, 2017; Sorek, 2019; Stallman ve Ohan, 2016; Tebeka vd., 2016). Ayrıca bu öğrencilerin duygusal olarak etkilendiği ve çevreleriyle iletişimlerini azalttığı dikkat çekmektedir (Aysan ve Uzbaşı, 2004; Bacanlı 2002; Laletaş ve Khasin, 2021; Sancaklı, 2014; Turğut, 2015). Boşanmanın öğrencilerde sebep olduğu bu olumsuzluklara ek olarak öğrencilerin davranış problemlerinde artış yaşandığı (Amato, 2000; Bilici, 2018; Korkmaz, 2022; Laletaş ve Khasin, 2021), hırsızlık gibi riskli davranışların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Görüldüğü gibi ailelerinin parçalandığı bu sürecin çocukların hayatını birçok yönden olumsuz etkilediği söylenebilir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkilerle başa çıkmak için kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir. Ebeveynler, eğitimciler ve toplum genelindeki paydaşlar arasında işbirliği ve iletişim, bu süreçte çocukların sağlıklı bir şekilde gelişimini desteklemenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Boşanmış ebeveynlerin öğrencilerin akademik performansları üzerinde etkisi temasında akademik başarının düşme nedeni kategorisi oluşmuştur. Bu kategoriye ait alt kategoriler ise sorumluluk artması, düzenli çalışma ortamının olmaması ve motivasyonun düşmesi şeklinde oluşturulmuştur. Araştırma bulgularına dayanarak ebeveynleri boşanmış öğrencilerin akademik performanslarında düşüş yaşandığı belirlenmiştir (Alkan, 2014; Altuntaş, 2012; Bilici, 2018; Hashemi ve Homayuni, 2017; Korkmaz, 2022; Lületaş ve Khasin, 2021; Seijo vd., 2016; Sun ve Li 2011). Ailenin parçalanması ile öğrencilerin akademik başarı arasında anlamlı yönde negatif bir ilişki vardır (Alkan, 2014). Bu durumun altında yatan nedenlerden biri, öğrencilerin boşanma sonucu aile içindeki sorumluluklarının artmasıdır (Güven ve Köroğlu, 2023). Özellikle boşanma durumunda, ebeveynlerin, çocuğun ihtiyaçlarına yeterince yetişememesi durumu, çocuğun sorumluluklarını arttırabilir. Bazı durumlarda, çocuğun kendi ihtiyaçlarının yanı sıra diğer aile üyelerine destek olması da gerekebilir (Korkmaz, 2022). Bu durum,

çocuğun erken yaşta fazla sorumluluk almasına ve bu sorumlulukları yerine getirmeye çalışmasına neden olabilir. Sonuç olarak bu süreç, çocuğun okula kafası karışmış, üzgün, kızgın ve odaklanamamış bir şekilde gelmesine bağlı olarak derslere yönelik motivasyonunun düşmesine ve derslere odaklanma gücünü yaşamasına yol açabilmektedir (Bilici, 2018; Korkmaz, 2022). Ayrıca, boşanma sonucunda çocuğun yaşadığı yer değişiklikleri ve ebeveynleri arasında mekik dokuması, çocuğun çalışma düzenini bozabilmektedir. Bu durum, çocuğun düzenli bir çalışma ortamına sahip olamamasına ve motivasyon eksikliğine neden olmakta, bu da akademik başarıyı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Gündüz, 2019; Korkmaz, 2022). Ayrıca, çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına gerektiği gibi odaklanamaması, genel yaşam kalitesini etkileyebilmektedir. Görüldüğü gibi boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkileri karmaşık olabilmekte ve çocukların eğitim ve gelişimine yönelik desteklerin dikkatle planlanması gerekmektedir. Ayrıca aile içindeki sorumlulukların dengelenmesi, çocuğun düzenli bir çalışma ortamına sahip olması ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması, akademik başarılarını artırmak için önemli faktörler arasında sayılmaktadır (Baker vd., 2021; Garbe vd., 2020; Iraklis, 2021; Khun-inkeeree vd., 2021; King vd., 2021; Ogunode vd., 2023). Bu bağlamda, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve diğer ilgili paydaşların işbirliği içinde çalışması gerekmektedir.

Boşanmış ebeveynlerin öğrencilerin sosyal ilişkilerine etkisi temasında, duygusal-sosyal etkileri ve ekonomik etkileri kategorileri olmak üzere iki kategori alanı oluşmuştur. Duygusal-sosyal etkileri kategorisinde içine kapanma, arkadaş çevresinden dışlanmış hissetme ve saldırgan davranışların artması alt kategorileri belirlenmiştir. Ekonomik etkileri kategorisinde ise arkadaşlarından uzaklaşma alt kategorisi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada öğretmenler tarafından tanımlanan çocukların saldırgan ve anti-sosyal davranışları, ebeveynleri ile iletişim kurma ve başa çıkma yeteneklerini etkileyen duygusal sıkıntılarının bir sonucu olarak açıklanabilir. Çünkü boşanma olgusu, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan aile üyelerini derinden etkileyen uzun ve zorlu bir süreçtir (Akyüz, 1978; Geniş vd., 2019; Tathoğlu ve Demirel, 2016; Uzun, 2013). Çocukların da, bu süreçten en çok olumsuz yönde etkilenen grup olduğu söylenebilir (Geniş vd., 2019; Korkmaz, 2022; Tuzun, 2004; Uzun, 2013). Boşanma sonucunda ailesi ile olan güvenli bağlarını da kaybeden çocukların, depresyon ve kaygı düzeylerinin arttığı (İşler, 2023), utanç duygusu (Cebeci ve Ceylan, 2009) ve duygusal zorluklar yaşadığı belirlenmiştir (Afifi vd., 2009; Bloch vd., 2007; Huurre vd., 2006; Kaya ve Gündüz, 2019; Tebeka vd., 2016). Araştırma sonuçları, ebeveynleri ayrılmış çocukların sosyal açıdan güçlükler yaşadıklarını (Sancaklı, 2014; Tathoğlu ve Demirel, 2016), duygusal anlamda kendilerini geri çektiklerini ve arkadaşlık ilişkilerinin bozulduğunu (Cebeci ve Ceylan, 2009) ve içine kapanma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Atabey, 2017; Kasuto, 2017). Ayrıca, çocuklar boşanma sonrasında dışlanmış hissetmekte (Wallerstein vd., 2000) ve bu durum onların sosyal ilişkilerinde de olumsuz etki yaratmaktadır. Çocukların bireysel benlik gelişimleri için, aile içinde sevgi, saygı ve güvenin beslenmesi, hoşgörü ve esneklikle davranılması önemlidir (Gordon, 2016). Çocuğun kendisine ve çevresine yönelik olumlu bir benlik algısı geliştirebilmesi için ailenin olumlu tutumlar geliştirmesi gerekmektedir. Aile içinde güvenli bağlanma geliştiren çocukların çevreleriyle daha uyumlu ilişkiler kurdukları ve daha az sosyal problem

yaşadıkları görülmektedir (Kesebir vd., 2011). Araştırma sonuçları, ebeveynleri boşanmış çocuklarda saldırgan davranışların arttığına işaret etmektedir. Bunun nedeni boşanma sürecindeki ebeveynlerin çocuklara model oluşturduğu antisosyal ve saldırgan davranışlar olabilir (Bandura, 1989). Yüksek çatışmalı boşanma durumlarında, çocukların ebeveynlerinden gelen çatışma modellemesi, antisosyal davranışları artırabilir (Joyce, 2016; Sigal vd., 2011; Stallman ve Ohan, 2016). Ebeveynleri boşanmış çocuklarda saldırgan davranışlarının artması (Spremo, 2020), çocuğun duygusal dengesizlik yaşadığını ve bu durumu şiddetle ifade etme eğilimine girebileceğini işaret etmektedir. Çocuklar, evde ve okulda öfke duygularını çeşitli yollarla dışa vurmakta; bununla birlikte, öfkelerini okulda arkadaşlarına ve öğretmenlerine yönlendirerek saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir (Kasuto, 2017; Sağlam, 2011). Ebeveynlerinin boşanmasına tepki olarak çocuklar, yaşlarına, cinsiyetlerine ve kişilik özelliklerine bağlı olarak farklı şekillerde davranabilmektedir. Bu tür çocuklar, sürecin nihai bir sonucu olarak (Tanrıverdi ve Özgüç, 2019), ebeveynlerine ve diğer çocuklara karşı öfke ve saldırganlık gösterebilir (Ersan, 2020). Araştırma sonucunda ebeveynleri boşanmış öğrencilerin ekonomik problemler yaşadıkları ve bu problemlerin arkadaş çevrelerinden uzaklaşmalarına neden olduğu belirlenmiştir (Aral, ve Gürsoy, 2000; Kaya ve Gündüz, 2019; Korkmaz, 2022; Tathoğlu ve Demirel, 2016). Boşanma süreci ve sonrasında ikamet değişimi, annenin daha fazla ekonomik sorumluluk yüklenmesi çocuğun yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Demir ve Çelebi, 2017; Sayar, 2021). Çocuğun yaşadığı ekonomik zorluklar sosyal çevresindeki etkileşimlerini azaltmakta ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (Erdim ve Ergün, 2016).

Araştırma sonuçlarına göre boşanmış ebeveynlerin çocuklarına yönelik okulda uygulanan destek programları, danışmanlık kategorisi altında incelenmiştir. Öğretmenlerin bu süreçte öğrencilere uygulanan destek uygulamalarının yeterliliğine ilişkin olumlu ve olumsuz görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, boşanma sürecinden etkilenen öğrencilerin okuldaki uyumlarını sağlamak ve akademik başarılarını desteklemek için öğretmenlerin, okul psikolojik danışmanlarının ve okuldaki diğer paydaşların öğrencilere destek olmak için aktif bir rol oynamaları ve danışmanlık yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Eğitim araştırmaları da, öğretmenlerin ve okul sisteminin, gelişimsel ve akademik potansiyellerini karşılayamama riski taşıyan öğrencileri belirleme ve desteklemede kritik bir rol oynadığını tespit etmiştir (Allen vd., 2018; Bayer vd., 2017; Laletaş vd., 2017). Boşanma sürecinin hem ebeveynler hem de çocuklar üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceği, bu zorlu duruma uyum sağlamak için bireylerin çevrelerinden destek almalarının önemli olduğu tespit edilmiştir (Amato, 2000). Sınıf öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanları, boşanma sürecinden etkilenen öğrencilere yönelik olarak, dinleme becerilerini kullanarak, sevgi ve disiplini tutarlı bir şekilde sunarak, empati ve sabır göstererek, rutini sürdürerek, güvenli bir okul ortamı oluşturarak ve danışmanlık hizmetleri sağlayarak yardımcı olabilirler (Cottongim, 2002; Ellington, 2003). Ayrıca boşanmadan etkilenen ilkökul öğrencilerinin uyumunu en iyi şekilde desteklemek için, her iki ebeveynle de iletişim hatlarını açık tutmak, ebeveyn ve çocuklara destek olmak ve iletişimi güçlendirmek önemlidir (King vd., 2021). Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin ihtiyaçlarını anlamayı araştıran bir dizi

çalışma, ebeveynlerinden ayrılan veya boşanan öğrencilerin olumlu uyumunu kolaylaştırmada öğretmenlerin önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır (Angelo, 2018, Lukefahr, 2019, Mahony vd., 2015). Mahony vd. (2015) tarafından yapılan bir çalışma da, boşanmanın etkisi altındaki öğrencileri destekleyen öğretmenler, bu küçük çocuklar için duygusal, davranışsal ve akademik destek sağlamanın yanı sıra ebeveynler, okul personeli ve topluluk üyeleriyle işbirliği yaparak kendi destek sistemlerini oluşturmaya odaklandığını göstermektedir. Öğretmenlerin sağlayacağı danışmanlık hizmeti, ebeveynleri boşanmış öğrenciler için destekleyici ve yapılandırılmış bir okul ortamının oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu hizmet, öğrencilerin arkadaş ve aile destek ağlarına kolay erişimlerini ve resmi destek programlarına erişimlerini sağlayabilir (Geniş vd, 2019). Ancak duygusal ve psikolojik olarak savunmasız olan özellikle de küçük yaş grubundaki öğrencilere eğitim vermek ve desteklemek oldukça karmaşık ve öğretmenler için özel bilgi ve eğitim gerektiren bir beceridir (Laletas vd., 2017). Bu bağlamda boşanma sürecinden etkilenen öğrencilerin okuldaki uyumlarını ve akademik başarılarını desteklemek için öğretmenleri ve okul danışmanları önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın bulguları, bu konuda yapılacak eğitim programlarının ve destek hizmetlerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Ebeveynlerin boşanmış öğrenciler için faydalı olabilecek destek ve kaynaklar temasında duygusal-sosyal destek ve akademik destek kategorileri belirlenmiştir. Duygusal destek kategorisinde rehberlik servisi ve okul-öğretmen-aile işbirliği; akademik destek kategorisinde akran yardımı ve öğretmenler arası işbirlik alt kategorileri oluşmuştur. Boşanma süreci, aile üyeleri üzerinde sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak olumsuz etkiler bırakmaktadır (Tatlıoğlu ve Demirel, 2016). Bu nedenle aile üyelerine, hayatlarındaki değişiklikler sonucu oluşan yeni düzene uyum sağlayabilmesi için destek vermek gerekmektedir. Öğretmenlerin küçük yaşta öğrenciler için sağladığı desteklerin, öncelikle duygusal destek olduğu vurgulanmaktadır (Cummings ve Schatz, 2012). Çocukların öğrenme süreçlerinden önce duygusal olarak kendilerini güvende hissetmelerinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Boşanmanın tüm süreçlerinde öğrencilerin, genellikle anne ve babalarının boşanma olayını okul ve arkadaş çevresinden gizledikleri bulgusu elde edilmiştir (Erdim ve Ergün, 2016). Ancak bazı öğrencilerin, güvendikleri öğretmenleri ve arkadaşlarıyla bu durumu paylaştıkları görülmektedir (Korkmaz, 2022). Bu bağlamda, araştırma sonuçları da öğretmenlerin eylemlerinin duygusal desteği kolaylaştırmaya odaklanması ve okulların önemli rolünü vurgulamaktadır (Cottongim 2002; Ellington 2003; King vd., 2021). Bu desteğin uzman kişiler tarafından verilmesi de ayrıca önemlidir. Araştırma sonuçlarında da, okul psikolojik danışmanının, ebeveyni boşanmış öğrencilere danışmanlık yapması ve sınıf öğretmenlerinin, öğrencileri ve ebeveynlerini danışmanlık için okul psikolojik danışmanlarına yönlendirmek konusunda etkin rol oynaması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Cottongim, 2002; King vd., 2021). Ek olarak araştırma da, ebeveynleri boşanmış öğrencilere yönelik psikolojik danışma programlarının, yeni duruma uyum sağlama ve psikolojik iyilik hali açısından olumlu etkiler sağladığına ilişkin sonuçlar, alanyazında ki araştırmalarla da desteklenmektedir (Arsu vd., 2018, King vd., 2021; Korkmaz, 2022).

Boşanma sonrası devam eden ebeveyn çatışması, özellikle okul çağındaki çocuklar için zorlayıcı bir durumdur. Özellikle yüksek çatışmalı boşanmanın uyum sorunlarına neden olup,

çocuk psikopatolojisi riskini artırdığı görülmektedir (Stallman ve Ohan, 2016). Okul ortamı, özellikle davranışsal ve duygusal zorluklar gösteren öğrencileri belirlemek için merkezi bir konumda yer almaktadır (Beausang vd., 2012). Okul, davranışsal ve duygusal problemler yaşayan öğrenciler için bilişsel, sosyal ve duygusal becerileri geliştirmek için güvenli bir alan oluşturarak, uyum güçlükleri ve zihinsel sağlık sorunları riskini azaltabilecek bir tampon görevi üstlenebilir. Çocuk gelişimi konusunda eğitim almış öğretmenler 'risk altındaki' öğrencilerin davranışsal uyarı işaretlerini belirlemede kritik bir rol oynayabilir (Laletas ve Khasin, 2021). Bu sebeple üzerine büyük görevler düşen öğretmenlerin öğrencilere danışmanlık yapıp, destek olması, bu süreçten öğrencilerin daha az zarar ile çıkmalarına yardımcı olabilir. Boşanma sürecinde danışmanlık hizmetlerinin öne çıkartılmasıyla, destek ve iletişim için belirli pedagojik uygulamalar kullanılması gerekliliği vurgulanmakta ve bu konuda okul psikolojik danışmanlarına önemli görev düşmektedir (Ellington, 2003; King vd., 2021). Ayrıca araştırma sonuçlarına göre, okul-öğretmen-aile arasındaki işbirliği, öğrencilerde oluşan ve oluşabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmak için önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bandura ve Wessels (1994) tarafından yapılan öz-yeterlikle ilgili çalışmalarda, öğrencilerin okul, aile ve arkadaş ilişkileri içinde, davranışları modelleme yaparak öğrendiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda öğrenci, önce davranışları gözlemleyerek bu davranışları uygulamaya başlamaktadır (Bandura ve Wessels, 1994). Bu nedenle, ailenin çocuğuna doğru örnek olması ve olumlu adımlar atması büyük önem taşımaktadır. Anne ve baba olarak, ebeveynliğe devam etme çabaları ve çatışmaları azaltma girişimleri, çocuğun daha az zarar görmesine yardımcı olmaktadır (Donahay, 2018). Yapılan araştırmalar, öğrencilerin akademik başarılarındaki farkın, anne ve babanın öğretmenlerle daha pozitif bir iletişim kurması, iş birliği içinde çalışması ve çocuğun sorumluluğunu birlikte alması gibi faktörlerin etkisi olabileceğini ortaya koymaktadır (Atabey, 2017; Veas vd., 2019). Ayrıca ebeveyn katılım derecesinin (Anderson ve Minke, 2007) ve çocuklara evde desteğin, öğrencilerin gelişiminde oldukça etkili olduğu dikkat çekmektedir (Veas vd., 2019). Ebeveynlerin katılımını sağlamak için öğretmenlerin tutumu da önemlidir. Öğretmenler, öğrencilere destek sağlamak için başkalarıyla ortaklıklar kurmada kilit noktadadır. Araştırmalar, ebeveynleri ayrılan öğrencilerle çalışan öğretmenlerin, ebeveynler ve diğer öğretmenlerle iletişimi önemseyerek ilişkileri geliştirmeye çalışmasının, öğrencilerde yarattığı olumlu etkileri göstermiştir (Cottongim 2002; Ellington 2003). Sonuç olarak, ebeveynlerin öğretmenlerle iş birliği yapması ve öğrencilerin gelişimine destek olması, boşanma sürecinin öğrencilerin üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirme açısından önemlidir. Okul, öğretmenler ve aileler arasında sağlanacak iş birliği, öğrencilerin sağlıklı bir şekilde gelişimine katkı sağlayabilir ve olumsuz etkileri minimize edebilir. Bu nedenle, boşanma sonrası ailelerin ve okulun birlikte çalışması, öğrencilerin refahını ve başarısını artırabilir.

Araştırma sonuçlarına göre, akademik başarıdaki düşüş konusunda öğrencilere öğretmenler arası işbirliği ve akranlarının yardımı faydalı olabilmektedir. Araştırmalar, boşanmış ebeveynlere sahip öğrencilerde akademik başarının düştüğünü göstermektedir (Geniş vd., 2019; Korkmaz, 2022). Ebeveynlerin boşanmasıyla öğrenciler güvenilir bir destek kaynağını kaybetmekte, yalnızlık ve terk edilmişlik duygularının da artırması akademik başarısını olumsuz

etkilemektedir (Spremo, 2020). Öğrencilere duyulan önem ve etkili bir öğretmenin merkezi özelliği olan öğrencileri önemseme, ebeveynleri boşanmış öğrencilerin akademik başarılarındaki olumsuzlukların azaltılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Noddings, 2015; Velasquez vd., 2013). Öğretmenler, ebeveynleri boşanmış öğrencilerin ev ortamında aldığı desteğin azalmasına bağlı olarak ek yardıma ihtiyaç duyduğunu belirtmektedirler. Bu noktada, öğrencilere özellikle akran yardımı, ek etkinliklerin düzenlenmesi ve ek zaman ayrılması gibi yöntemlerle destek verilebilir (Veas vd., 2015). Öğretmenler, öğrencileri diğer öğretmenler ve arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurmaları için teşvik ederek, destekleyici bir ortam oluşturabilir (Cottongim, 2002; Ellington, 2003; King vd., 2021). Bu bağlamda öğretmenlerin teşvik ve olumlu pekiştirme sağlayarak, öğrencilere özel görevler vererek ve öğretime odaklanarak öğrencilerin özgüvenini artırmayı hedeflemesi ve destekleyici akran grupları ile ilişkilerini sürdürmelerine yardımcı olması akademik destek sağlanması açısından faydalı olacaktır.

Öneriler

- Bu çalışmadan elde edilen bulgular, sınıfında ebeveynleri boşanmış öğrencileri olan sınıf öğretmenlerinin uygulamalarına ilişkin daha fazla araştırma yapabilmek için bir başlangıç noktası sunabilir. Ebeveynlerinden ayrılan öğrencilerin okul deneyimlerini ve öğretmenlerin bu durumlarla başa çıkma stratejilerini daha ayrıntılı olarak inceleyecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Öğretmen yetiştirme programları ve mesleki gelişim kursları, öğretmenleri yüksek çatışmalı boşanma gibi zorluklarla karşılaştıklarında özel gereksinimlere uygun olarak hazırlayacak şekilde düzenlenebilir. Bu programlar, öğretmenlere bu özel durumla başa çıkma, çocukları destekleme ve onlara etkili bir şekilde rehberlik etme becerilerini kazandırmaya odaklanabilir.
- Sınıf öğretmenlerine, ebeveynleri boşanmış çocuklara daha iyi destek sağlayabilmek için özel eğitim verilebilir. Bu eğitim, duygusal destek sağlama ve çocukları yönlendirme konularına odaklanabilir.
- Okullar, boşanma sürecindeki öğrencilere yönelik psikolojik destek hizmetlerini güçlendirerek ve psikolojik danışmanlık birimleri aracılığıyla danışmanlık hizmetleri sunarak bu öğrencilerin duygusal iyi olma durumlarını daha çok destekleyebilir.
- Sınıf öğretmenleri, ebeveynleri boşanmış öğrencilerin aileleriyle yakın işbirliği içinde olmalıdır. Ailelerle düzenli iletişim kurularak çocuğun okul yaşamında karşılaştığı zorluklar ve duygusal ihtiyaçları hakkında bilgi alışverişi yapılıp, birlikte çözüm yolları aranabilir.
- Okullarda, boşanma sürecindeki çocukların duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik programlar uygulanabilir.
- Okullar, boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkileri hakkında farkındalık yaratmak için seminerler, konferanslar veya ebeveyn toplantıları düzenleyebilir. Ayrıca, bu süreçte yapılan araştırmaların sonuçlarını

paylaşarak öğretmenlerin ve ailelerin bilgi düzeyini artırabilir.

- Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin akademik başarılarını artırmak için, akranları arasında farkındalık yaratıp, diğer öğrencilerin de arkadaşlarına yardım etmeleri için teşvik edilebilir.

Yazar Katkı Oranı

Yazar, çalışmada başka bir yazarın katkısı olmadığını ve çalışmanın son halini okuduğunu ve onayladığını beyan etmektedir.

Etik Kurul Beyanı

Bu makalede dergi yazım kuralları, yayın ilkeleri, araştırma ve yayın etiği kuralları, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili ortaya çıkabilecek her türlü ihlalin sorumluluğu yazara aittir. Araştırma kapsamında Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu değerlendirme karar tarihi=18.01.2024, etik değerlendirme belge numarası=21728 ile etik kurul izni alınmıştır.

Çatışma Beyanı

Yazar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Afifi, T. O., Boman, J., Fleisher, W., & Sareen, J. (2009). The relationship between child abuse, parental divorce, and lifetime mental disorders and suicidality in a nationally representative adult sample. *Child Abuse & Neglect*, 33(3), 139-147. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.12.009>
- Akkaya, B. (2022). Ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerilerinin ebeveyn görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(3), 1067-1103.
- Akyüz, Y. (1978). Türkiye’de öğretmenin “öğretmen” ve meslek imajı [Teacher in Turkey "teacher" and the image of the profession]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11(1), 115-121.
- Alkan, E. Ö. (2014). *Parçalanmış aile modelindeki öğrencilerin eğitimdeki başarı durumları: Trabzon örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Allen, K., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J. & Waters, L. (2018). Okulların okul aidiyetini teşvik etme konusunda bilmesi gerekenler: Bir meta-analiz. *Eğitim Psikolojisi İncelemesi*, 30(1), 1-34. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9389-8>
- Altuntaş, G. (2012). *Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R. (2014). The consequences of divorce for adults and children: An update. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 23(01), 5-24. <https://doi.org/10.5559/di.23.1.01>
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three

- generations. *Journal of marriage and family*, 67(1), 191-206. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00014.x>
- Anderson, K. J., & Minke, K. M. (2007). Parent involvement in education: Toward an understanding of parents' decision making. *The Journal of Educational Research*, 100(5), 311-323. <https://doi.org/10.3200/JOER.100.5.311-323>
- Angelo, M., S. (2018). *High conflict separation/divorce, intimate partner violence and its effects on child adjustment*. ProQuest Dissertations Publishing [Doctoral dissertation]. William James College.
- Aral, N., Gürsoy, F. (2000). Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının depresyon düzeyleri üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1, 18-28.
- Aral, N., ve Başar, F. (1998). *Boşanmış aileye sahip olan ve olmayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi*. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Arendell, T. (2023). *Mothers and divorce: Legal, economic, and social dilemmas*. Univ of California Press. <https://doi.org/10.2307/jj.2430428>
- Arkes, J. (2014). Separating the harmful versus beneficial effects of marital disruptions on children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 58, 526-541. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1344500>
- Arsu, F., Erbay, E., Ünal, F. G. & Gürkan, U. (2018). *Grupla psikolojik danışmanın boşanmış aile çocuklarının öznel iyi oluş ve boşanmaya uyum düzeylerine etkisi*. Uluslararası Necatibey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, Balıkesir, Türkiye.
- Atabey, D. (2017). Bazı değişkenlere göre erken çocukluk döneminde okul – baba ilişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 721-729. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1930>
- Atilen, J. T., Oliver, M. I., & Brosi, M. (2017). Preservice teachers' understanding of children of divorced families and relations to teacher efficacy. *Educational Research Quarterly*, 40(3), 25-49.
- Auersperg, F., Vlasak, T., Ponocny, I., & Barth, A. (2019). Long-term effects of parental divorce on mental health: A meta-analysis. *Journal of Psychiatric Research*, 119, 107-115. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2019.09.011>
- Ayberk, Y., & Taylan, H. H. (2021). Değişen aile yapısında aile içi sorunların ve aile aidiyetinin incelenmesi (Cizre örneği). *Journal of Academic Social Science Studies*, 14(88). <https://doi.org/10.29228/JASSS.54930>
- Aydın, O., & Baran, G. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 35-52. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000004
- Aydoğan, İ. & Altunbulak, C. (2015). İlköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ve okulda karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 75-102.
- Aysan, F., & Uzbaşı, A. (2004). İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okul uyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2).
- Babalıs, T., Tsoli, K., Nikolopoulos, V. & Maniatis, P. (2014). The effect of divorce on school performance and behavior in preschool children in Greece: An empirical study of Teachers' views. *Psychology*, 5(1), 20. <https://doi.org/10.4236/psych.2014.51005>
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik kavram analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baker, C., Clayton, S., & Bragg, E. (2021). Educating for resilience: Parent and teacher perceptions of children's emotional needs in response to climate change. *Environmental Education Research*, 27(5), 687-705. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1828288>
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental psychology*, 25(5), 729. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.5.729>
- Bandura, A., & Wessels, S. (1994). *Self-efficacy*, 4, 71-81.
- Bankir İşler, Y. (2023). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, başa çıkma ve romantik ilişkilerde sorun çözme becerilerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Bayer, M., Ruthmann, K., & Schacht, A. (2017). The impact of personal relevance on emotion processing: evidence from event-related potentials and pupillary responses. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 12(9), 1470-1479. <https://doi.org/10.1093/scan/nsx075>
- BBC & amp; Savage, M. (2020). (December BBC). Why the pandemic is causing spikes in break-ups and divorces. BBC The Life Project. <https://www.bbc.com/worklife/article/20201203-why-the-pandemic-is-causing-spikes-in-break-ups-and-divorces>
- Beausang, J., Farrell, A., & Walsh, K. (2012). Young people whose parents are separated or divorced: A case for researching their experiences at the intersection of home and school. *Educational Research*, 54(3), 343-356. <https://doi.org/10.1080/00131881.2012.710092>
- Berk, L. E. (2006). *Child development*, Seven Edition.
- Bernardi, F., & Boertien, D. (2017). Non-intact families and diverging educational destinies: A decomposition analysis for Germany, Italy, the United Kingdom and the United States. *Social Science Research*, 63, 181-191. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.09.004>
- Bibou-Nakou, I. (2004). Helping teachers to help children living with a mentally ill parent: Teachers' perceptions on identification and policy issues. *School Psychology International*, 25(1), 42-58. <https://doi.org/10.1177/0143034304041502>
- Biernacki P, Waldorf D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-63. <https://doi.org/10.1177/004912418101000205>
- Bilici, A. B. (2018). Hayatı anlamlandırma sürecinde boşanmanın ortaokul çocuklarının üzerindeki psiko-sosyal etkileri (Fevzi Çakmak Ortaokul Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 257-269. <https://doi.org/10.17719/jisr.20185638998>
- Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C., Andersen, C. T., DiGirolamo, A. M., Lu, C., ... Shiffman, J. (2017). Early childhood development coming of age: Science through the life course. *The Lancet*, 389(10064), 77-90. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7)
- Bloch, M., Peleg, I., Koren, D., Aner, H., & Klein, E. (2007). Long-term effects of early parental loss due to divorce on the HPA axis. *Hormones and Behavior*, 51(4), 516-523. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2007.01.009>
- Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., & Penezić, Z. (2014). Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. *Zagreb: Hrvatsko Psihološko Društvo*.

- Büyükhahin, G. (2009). *Boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen 11 – 13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Carroll, J. (2013). *Önce çocuklar.* (Çev. Arzu Birkan). İstanbul: Doğan Kitap
- Cebeci, T., & Ceylan, S. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyn sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Cherlin, A. J. (1999). Going to extremes: Family structure, children's well-being, and social science. *Demography*, 36, 421-428. <https://doi.org/10.2307/2648081>
- Chiappetta, C. (2019). Reducing Domestic Violence and Improving Outcomes for Children: Funding Civil Legal Aid to Maximize Impact. *Family Court Review*, 57(4), 465–477. <https://doi.org/10.1111/fcre.12440>
- Cottongim, C. M. (2002). *The school's role as a support system for children of parental divorce.* East Tennessee State University.
- Creswell, J. W. (2013). *Steps in conducting a scholarly mixed methods study.*
- Cummings, E. M., & Schatz, J. N. (2012). Family conflict, emotional security, and child development: translating research findings into a prevention program for community families. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15, 14-27. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0112-0>
- Çiftçi-Arıdağ, N. & Ünsal-Seydoğulları, S. (2019). Lise öğrencilerinin yaşam doyumu ve yılmazlık düzeylerinin anne-baba tutumlarıyla ilişkisi açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1037-1060. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2018038527>
- Çivıtcı, N., Çivıtcı, A., & Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493 – 525.
- Demir, S., & Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.333891>
- Demir-Dagdas, T., Isik-Ercan, Z., Intepe-Tingir, S. & Cava-Tadik, Y. (2018). Parental divorce and children from diverse backgrounds: Multidisciplinary perspectives on mental health, parent-child relationships, and educational experiences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(6), 469-485. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1403821>
- Donahey, K. (2018). Effects of divorce on children: The importance of intervention. *Intuition: the BYU Undergraduate Journal in Psychology*, 13(1), 21-33.
- Ellington, A. J. (2003). A meta-analysis of the effects of calculators on students' achievement and attitude levels in precollege mathematics classes. *Journal for Research in Mathematics Education*, 34(5), 433-463. <https://doi.org/10.2307/30034795>
- Elo S., & Kyngäs H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107- 15. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84. <https://doi.org/10.17681/hsp.13621>
- Ersan, C. (2020). Physical aggression, relational aggression and anger in preschool children: The mediating role of emotion regulation. *The Journal of General Psychology*, 147(1), 18-42. <https://doi.org/10.1080/00221309.2019.1609897>
- Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marri Research*, 1, 1-48.
- Feyzioğlu, S., & Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum*, 7(26), 97- 106.
- Flook, L., & Fuligni, A. J. (2008). Family and school spillover in adolescents' daily lives. *Child Development*, 79(3), 776-787. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01157.x>
- Garbe, A., Ogurlu, U., Logan, N., & Cook, P. (2020). COVID-19 and remote learning: Experiences of parents with children during the pandemic. *American Journal of Qualitative Research*, 4(3), 45-65. <https://doi.org/10.29333/ajqr/8471>
- Garriga, A., & Pennoni, F. (2020). The causal effects of parental divorce and parental temporary separation on children's cognitive abilities and psychological well-being according to parental relationship quality. *Social Indicators Research*, 1–25. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02428-2>
- Geniş, M., Toker, B., & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması derleme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
- Gentles, S. J., Charles, C., Ploeg, J., & McKibbin, K. A. (2015). Sampling in qualitative research: Insights from an overview of the methods literature. *The Qualitative Report*, 20(11), 1772-1789. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2015.2373>
- Gordon, M. K. (2016). *Phonological typology (Vol. 1)*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199669004.003.0001>
- Greene, S. M., Anderson, E. R., Forgatch, M. S., DeGarmo, D. S., & Hetherington, E. M. (2012). Risk and resilience after divorce. In F. Walsh (Eds.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (pp. 102–127). The Guilford Press.
- Gülay Ogelman, H., & Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler.* Pegem Akademi.
- Gülmez, Ç., & Karadağ, M. (2020). Ebeveynleri boşanmış çocuklarla ebeveynleri boşanmamış çocukların bazı dini davranışları ve dini motivasyonlarının karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(18), 163-183.
- Gündüz, A. (2019). *Boşanmanın etkisinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Tarsus örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Günen, H., & Poyraz, T. (2017). Mardin'de gerçekleştirilen tercihli ve geleneksel evliliklerin nedenleri ve evliliğe karar verme süreci. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 26, 187-222.
- Güney, E. (2016). *Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencilerinin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*

- [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Güney, E., & Yalçın, S. B. (2020). Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ergenlerin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 217-229. <https://doi.org/10.51119/creegf.2020.7>
- Güven, N., & Köroğlu, A. (2023). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Psikososyal Uyum: Trabzon İli Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı), 1-24. <https://doi.org/10.48146/odusbodad.1279194>
- Häggström, F., Borsch, A. S., & Skovdal, M. (2020). Caring alone: The boundaries of teachers' ethics of care for newly arrived immigrant and refugee learners in Denmark. *Children and Youth Services Review*, 117, 105248. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105248>
- Hashemi, L., & Homayuni, H. (2017). Emotional divorce: Child's well-being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(8), 631-644. <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1160483>
- Hetherington, E. M. (2006). The influence of conflict, marital problem solving and parenting on children's adjustment in nondivorced, divorced and remarried families. *Families count: Effects on Child and Adolescent Development*, 203-237. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511616259.010>
- Hoelter, L. (2009). Divorce and separation. In D. Carr (Ed.), *Encyclopedia of the life course and human development*. Boston: Gale Cengage.
- Holloway, I. (1997). *Basic concepts for qualitative research*. London: Blackwell Science.
- Huurre, T., Junkkari, H., & Aro, H. (2006). Long-term psychosocial effects of parental divorce: A follow-up study from adolescence to adulthood. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256, 256-263. <https://doi.org/10.1007/s00406-006-0641-y>
- Iraklis, G. (2021). Children's emotional needs regarding contact with their parents during their placement: Professionals perceptions. *Residential Treatment for Children & Youth*, 38(1), 46-62. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2019.1669097>
- İşler, Y. B. (2023). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, başa çıkma ve romantik ilişkilerde sorun çözme becerilerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Jarwan, A. S., & Al-frehat, B. M. (2020). Emotional divorce and its relationship with psychological hardness. *International Journal of Education and Practice*, 8(1), 72-85. <https://doi.org/10.18488/journal.61.2020.81.72.85>
- Joyce, A. N. (2016). High-conflict divorce: A form of child neglect. *Family Court Review*, 54(4), 642-656. <https://doi.org/10.1111/fcre.12249>
- Kabaoğlu, F. (2011). *Anne-babası evli ve boşanma sürecinde olan çocuk ve ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları kabul ya da red düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Karahan, A. S. (2022). Boşanma sürecinde psikolojik müdahaleler üzerine bir derleme. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(1), 88-111. <https://doi.org/10.31682/ayna.943037>
- Karakuş, S. (2003). *Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kasuto, M. (2017). *Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Kaya, F. Ş., & Gündüz, İ. (2019). Anne-babası evli veya boşanmış olan çocukların algıladıkları ebeveyn tutumu ile somatizasyonu belirtirleri arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35-56.
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(8), 963-975. <https://doi.org/10.1097/00004583-200008000-00007>
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce. *Family Process*, 46, 35-52. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00190.x>
- Kelly, J. B. ve Emery, R., (2003). Children's adjustment following divorce: risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362. doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x>
- Khun-inkeeree, H., Yaakob, M. F. M., WanHanafi, W., Yusof, M. R., & Omar-Fauzee, M. S. (2021). Working on primary school teachers' preconceptions of organizational climate and job satisfaction. *International Journal of Instruction*, 14(3), 567-582. <https://doi.org/10.29333/iji.2021.14333a>
- Kızıltepe, Z. (2017). Content analysis. *Qualitative research: Method, technique, analysis and approaches*, 253-266.
- King, A. E., McQuarrie, F. A., & Brigham, S. M. (2021). Exploring the relationship between student success and participation in extracurricular activities. *SCHOLE: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*, 36(1-2), 42-58. <https://doi.org/10.1080/1937156X.2020.1760751>
- Kocabıyık, O. O. (2015). Olgubilim ve gömülü kuram: bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Korkmaz, Y.(2022). *Sosyal hizmet bilim dalı boşanma sürecinin öğrenci üzerindeki etkilerinin okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Kucur, F., & Kelebek, Ö. (2021, September). Boşanmış kadınların boşanma aşaması, süreci ve sonrasında yaşadıkları zorluklar: Esenler SHM örneği. *In Journal of Social Policy Conferences*, 80, 231-266. İstanbul University. <https://doi.org/10.26650/jspc.2021.80.0329>
- Kurt, T. (2013). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin yılmazlık, benlik saygısı, başa çıkma ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi: yılmazlığın aracı rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Laletas, S., & Khasin, M. (2021). Children of high conflict divorce: Exploring the experiences of primary school teachers. *Children and Youth Services Review*, 12, 106072. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106072>
- Laletas, S., Reupert, A., & Goodyear, M. (2017). "What do we do? This is not our area". Child care providers' experiences

- when working with families and preschool children living with parental mental illness. *Children and Youth Services Review*, 74, 71-79.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.01.024>
- Laletas, S., Reupert, A., & Goodyear, M. (2022). Exploring the experiences of preschool teachers working with children living with parental mental illness. *Early Childhood Education Journal*, 50(1), 33-47.
<https://doi.org/10.1007/s10643-020-01131-8>
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x>
- Lebow, J. L. (2019). Current issues in the practice of integrative couple and family therapy. *Family Process*, 58(3), 610-628.
<https://doi.org/10.1111/famp.12473>
- Lebow, J. L. (2020). The challenges of COVID-19 for divorcing and post-divorce families. *Family process*, 59(3), 967-973. <https://doi.org/10.1111/famp.12574>
- Lucas, N., Nicholson, J. M., & Erbas, B. (2013). Child mental health after parental separation: The impact of resident/non-resident parenting, parent mental health, conflict and socioeconomics. *Journal of Family Studies*, 19(1), 53-69.
<https://doi.org/10.5172/jfs.2013.19.1.53>
- Lukefahr, A. (2019). *A Study of Kindergarten through Eighth-Grade Teachers' Perceptions of the Impact Gender Plays on Students Involved in Divorce* (Doctoral dissertation). Lindenwood University.
- Mahony, L. (2013). *Erken çocukluk öğretmenlerinin pedagojik uygulamaları: Ebeveyn ayrılığı ve boşanma yaşayan küçük çocuklarla bildikleri, düşündükleri ve yaptıkları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Queensland Teknoloji Üniversitesi.
- Mahony, L., Walsh, K., Lunn, J., & Petriwskyj, A. (2015). Teachers facilitating support for young children experiencing parental separation and divorce. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 2841-2852.
<https://doi.org/10.1007/s10826-014-0088-0>
- Mahrer, N. E., O'Hara, K. L., Sandler, I. N., & Wolchik, S. A. (2018). Does shared parenting help or hurt children in high-conflict divorced families?. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(4), 324-347.
<https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1454200>
- Makenzie, M. (2021). Roman Espejo: Divorce and children. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(3), 583-586. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01359-y>
- Martin, M., A. (2012). Family structure and the intergenerational transmission of educational advantage. *Social Science Research*, 41(1), 33-47.
<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.07.005>
- Masarik, A. S., & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85-90.
<https://doi.org/10.1016/j.copsy.2016.05.008>
- Maxwell, J. A. (2012). *A realist approach for qualitative research*. Sage.
- MEB. (2015). *Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi teknik destek projesi: revize erken uyarı uygulamaları* (Faaliyet 1.2.4). Ankara: Proje ofisi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed.Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. sage.
- Moldes, V. M., Biton, C. L., Gonzaga, D. J., & Moneva, J. C. (2019). Students, peer pressure and their academic performance in school. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 9(1), 300-312.
<https://doi.org/10.29322/IJSRP.9.01.2019.p8541>
- Nazlı, S., Halisdemir, D., Gülleroğlu, H. D., & Kiye, S. (2021). Yetişkin boşanmaya uyum ölçęi'nin geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 336-361.
- Nock, M. K. (2010). Self-injury. *Annual review of Clinical Psychology*, 6, 339-363.
<https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.121208.131258>
- Nock, S. L. (2000). The divorce of marriage and parenthood. *Journal of Family Therapy*, 22(3), 245-263.
- Noddings, N. (2015). *The challenge to care in schools*, 2nd Editon. teachers college press.
- Noy C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(4), 327-44.
<https://doi.org/10.1111/1467-6427.00150>
- Ogunode, N. J., & Edet, I. N. (2023). Students' Academic performance in schools. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(8), 112-122.
- Ögel, K., Tari, I., & Eke, C. Y. (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları, 17, 9-23.
- Öngider, N. (2006). *Evlü ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Özçelik, F. N. P. (2020). 6-10 yaş aralığında çocukların sosyal beceri gelişim düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(46), 365-379.
- Öztop, H., Bıçakçı, M., Soylu, N., Oğurtan, S. G., Nadir, U., Taşoluk, E., . . . Tok, S. (2018). *ek Ebeveynli Aileler*, 1. Baskı. Ankara: Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı.
- Öztürk, S. (2006). *Anne babası boşanmış 9 – 13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Patton, M. Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (çev. M. Bütün ve S. B. Demir) Ankara: Pegem Akademi.
- Pirtik, Ş. (2013). *Boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akran tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Polak, S., & Saini, M. (2019). The complexity of families involved in high-conflict disputes: A postseparation ecological transactional framework. *Journal of Divorce & Remarriage*, 60(2), 117-140.
<https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1488114>
- Prasso, S. (2020). China's divorce spike is a warning to rest of locked-down world. *Bloomberg Businessweek*, 31.
- Riggio, H. R. (2001). Relations between parental divorce and the quality of adults iblin grelationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36(1-2), 67-82.

- https://doi.org/10.1300/J087v36n01_04
- Riggio, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships, Eroğlu ve Topkaya Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 11(1), 99–114.
- Riggio, H. R. ve Valenzuela, A. M. (2011). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, and social support among Latino-American young adults. *Personal Relationships*, 18(3), 392–409. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01305.x>
- Sadeghzadeh, Z., Ghodssi-Ghassemabad, R., Hamdih, M., Shariatpanahi, S., Babazadeh, F., Abdoli, M., & Samadaee Gelehkolae, K. (2023). The assessment of the related factors of emotional divorce among Iranian people during the Covid-19 pandemic: a descriptive study. *BMC Psychology*, 11(1), 360. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01395-w>
- Sağlam, M. (2011). *Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının ve sorunlarının resimler aracılığı ile incelenmesi* [Yayınlanmamış lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecinde ilişkin yaşantıları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Sayar, K. (2021). Parçalanmış Ailelerde ve Çocuklarında Görülen Problemler. *kemalsayar.com/insanadair/parcalanmis-ailelerde-ve-cocuklarinda-gorulen-problemler*.
- Seijo, D., Fariña, F., Corras, T., Novo, M., & Arce, R. (2016). Estimating the epidemiology and quantifying the damages of parental separation in children and adolescents. *Frontiers in Psychology*, 7, 1611. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01611>
- Semra, M. E. T. (2023). The effect of the fitted family status on the child's school success. *Route Educational & Social Science Journal*, 10 (1), 53-72
- Shek, D. T., & Wu, F. K. (2016). The influence of positive youth development and family functioning on adolescent academic adjustment in families with parental divorce or separation. *International Journal on Disability and Human Development*, 15(4), 443-453. <https://doi.org/10.1515/ijdh-2017-5011>
- Sigal, A., Sandler, I., Wolchik, S., & Braver, S. (2011). Do parent education programs promote healthy postdivorce parenting? Critical distinctions and a review of the evidence. *Family Court Review*, 49(1), 120-139. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01357.x>
- Sorek, Y. (2019). Children of divorce evaluate their quality of life: The moderating effect of psychological processes. *Children and Youth Services Review*, 107, 104533. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104533>
- Spremo, M. (2020). Children and divorce. *Psychiatria Danubina*, 32(3), 353-359.
- Stacey, R., And McCabe, M.P. (2001). Parental divorce during adolescent adjustment in early adulthood. *Adolescence*, 36, 467-489.
- Stallman, H. M., & Ohan, J. L. (2016). Parenting style, parental adjustment, and co-parental conflict: Differential predictors of child psychosocial adjustment following divorce. *Behaviour Change*, 33(2), 112-126. <https://doi.org/10.1017/bec.2016.7>
- Størksen, I., Røysamb, E., Moum, T., & Tambs, K. (2005). Adolescents with a childhood experience of parental divorce: A longitudinal study of mental health and adjustment. *Journal of Adolescence*, 28(6), 725–739. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.01.001>
- Sun Y, Li Y. (2011). Effects of family structure type and stability on children's academic performance trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 73, 541–556. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00825.x>
- Şirvanlı Özen, D. (1998). *Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Tahiroviç , S., & Demir, G. (2018). *Influence of parental divorce on anxiety level of adolescents*. Nicola Yelland (Ed.). Contemporary Perspective on Child Psychology and Education, 85-101. <https://doi.org/10.5772/intechopen.71287>
- Tanrıverdi, D., & Özgüç, S. (2019). Parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların/ergenlerin şiddete yönelik tutumları ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(3), 165-172.
- Taş, B. (2018). Parental divorce and the importance of fathers' roles in children's lives. *Academic Studies In Educational Sciences*.
- Tatlıoğlu, K. ve Demirel, N. (2016). Sosyal bir gerçeklik olarak boşanma olgusu: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 59-73. <https://doi.org/10.16992/ASOS.987>
- Tebeka, S., Hoertel, N., Dubertret, C., & Le Strat, Y. (2016). Parental divorce or death during childhood and adolescence and its association with mental health. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204(9), 678-685. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000549>
- Tebeka, S., Hoertel, N., Dubertret, C., & Le Strat, Y. (2016). Parental divorce or death during childhood and adolescence and its association with mental health. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204(9), 678-685. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000549>
- Tolan, Ö. Ç. (2023). Boşanma ve Etkileri: Çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 321-338. <https://doi.org/10.52642/susbed.1221560>
- Treloar, R. (2018). High-conflict divorce involving children: Parents' meaning-making and agency. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 40(3), 340-361. <https://doi.org/10.1080/09649069.2018.1493652>
- Turgut, S. İ. (2021). *Boşanmış ailelerin 13-17 yaş grubu çocuklarında ebeveyne yabancılaşma sendromunun depresyon düzeyine etkisinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Turğut, M. (Ed.). (2015). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması: TBNA 2014. TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*.
- Tuzun, H. (2004). *Motivating learners in educational computer games*. Indiana University.
- TÜİK (2020) Evlenme ve boşanma istatistikleri. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=37211>. (Accessed 03.12.2023).
- TÜİK (2023) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>. Erişim Haziran 2023.
- Türkarşlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108.

- Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Üzbe, N., & Bacanlı, H. (2015). Başarı hedef yönelimi, benlik saygısı ve akademik başarının kendini engellemeyi yordamadaki rolü. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 33-50.
- Van der Wal, R. C., Finkenauer, C., & Visser, M. M. (2019). Reconciling mixed findings on children's adjustment following high-conflict divorce [Divorce & Remarriage 2953]. *Journal of Child and Family Studies*, 28(2), 468–478. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1277-z>
- Veas, A., Castejón, J. L., Gilar, R., & Miñano, P. (2015). Academic achievement in early adolescence: The influence of cognitive and non-cognitive variables. *The Journal of General Psychology*, 142(4), 273-294. <https://doi.org/10.1080/00221309.2015.1092940>
- Veas, A., Castejón, J. L., Miñano, P., & Gilar-Corbí, R. (2019). Actitudes en la adolescencia inicial y rendimiento académico: el rol mediacional del autoconcepto académico. *Revista de Psicodidáctica*, 24(1), 71-77. <https://doi.org/10.1016/j.psicod.2018.11.001>
- Velasquez, A., West, R., Graham, C., & Osguthorpe, R. (2013). Developing caring relationships in schools: A review of the research on caring and nurturing pedagogies. *Review of Education*, 1(2), 162-190. <https://doi.org/10.1002/rev3.3014>
- Wallerstein, J. S., Lewis, J., & Blakeslee, S. (2000). *The unexpected legacy of divorce: A 25 year landmark study*. New York: Hyperion.
- Warren, C. A. B. (2002). Qualitative interviewing. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of interview research: Context and method* (pp. 83–102). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Weiss, R. S. (1994). *Learning from strangers: The art of method of qualitative interview studies*. New York: Free Press.
- Wolf, S. (2004). *Problem Çocuklar*, Çev. A. Oral ve S. Kara, (6. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.
- Wolfinger, N. H. (2000). Beyond the intergenerational transmission of divorce: Do people replicate the patterns of marital instability they grew up with?. *Journal of Family Issues*, 21(8), 1061-1086. <https://doi.org/10.1177/019251300021008006>
- Wolfinger, N. H. (2005). *Understanding the divorce cycle: The children of divorce in their own marriages*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499616>
- Yalvaç, M. (2000). *Aile sosyolojisi: İlk el toplumdan modern topluma aile*. Evin Ofset Matbaacılık.
- Yılmaz, N.D. (2011). *Çatışma yaşayan ve boşanmış ailelerin ilköğretim çağındaki 7-12 yaş çocuklarının benlik algıları ve kaygı düzeyleri açısından çatışma yaşamayan ailelerin çocukları ile karşılaştırılması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seckin.

Extended Summary

Introduction

In recent years, the institution of the family has been questioned and faced with new challenges due to changing social conditions, especially extraordinary situations such as COVID-19 (Lebow, 2020; Prasso, 2020). In particular, the COVID-19 pandemic has brought a huge wave of stress to family life, increasing the likelihood of divorce (Prasso, 2020). This pandemic, combined with other stress factors such as unemployment, increased responsibilities, and fear of losing loved ones, strained family cohesion (Greene et al., 2012; Lebow, 2019). It has been determined that children are the most affected group in this process where family integrity is disrupted (TUIK, 2023).

It has been demonstrated that the negative effects of divorce persist in children and their children, and they carry a long-lasting and traumatic burden years after divorce, especially in terms of psychological well-being and social relationships (Amato, 2000, 2014; Amato & Cheadle, 2005; Dohaney, 2018; Hetherington, 2006; Korkmaz, 2022; Sancaklı, 2014; Tatlıoğlu & Demirel, 2016; Stallman & Ohan, 2016; Wolfinger, 2000, 2005). Teachers are key influencers in a child's mesosystem, and as such, they can help children develop emotional skills and social functioning by teaching them healthy ways to cope with adversity (Chiappetta, 2019).

As a result, teachers also have a responsibility after the divorce process. A number of studies in the literature aiming to understand the needs of children of divorced families have emphasized that teachers play an important role in facilitating the positive adaptation of children separated or divorced from their parents (Angelo, 2018; Lukefahr, 2019; Mahony et al., 2015). In this context, it is accepted that primary school teachers, who spend a long time with their students at school and manage the general education process, play an important role in helping students acquire social skills, care about individual differences, and play a key role in supporting and guiding students' emotional well-being (Angelo, 2018; Laletaş & Khasin, 2021; Lukefahr, 2019; Mahony, 2015). Accordingly, this study was conducted to determine the effects of parental divorce on children through the views of primary school teachers. For this purpose, answers to the following research questions are sought:

1. What are the differences in the classroom behavior of students whose parents are divorced?
2. What are the effects of parental divorce on students' academic performance?
3. What are the effects of parental divorce on students' social relationships?
4. Are the support programs implemented at school for students whose parents are divorced appropriate?
5. What support and resources can be useful for students whose parents are divorced?

Method

This study was conducted with a case study design, one of the qualitative research methods. Qualitative research provides an in-depth understanding by focusing on how individuals make sense of and interpret their experiences (Holloway, 1997). In order to obtain detailed information in the study, the phenomenological design (phenomenology), one of the qualitative research methods, was used to collect and analyze the data (Holloway, 1997; Patton, 2015). The phenomenological design is an inquiry strategy that aims to

reveal human experiences by examining the phenomena that exist in daily life but are not generally known in detail (Creswell, 2013; Merriam, 2018; Yıldırım & Şimşek, 2008).

The study group consisted of twenty-eight primary school teachers (19 female and 9 male) working in primary schools in a city in Turkey in the 2023–2024 academic year (Table 1). In this study, participants were determined by the purposive sampling method. Purposive sampling is a technique commonly used in qualitative research to identify and select information-rich cases for the most effective use of limited resources. This sampling method involves identifying and selecting individuals or groups who are knowledgeable and experienced in the topic of interest (Gentles et al., 2015). Primary school teachers were chosen as the appropriate study group because they directly experience daily life with children and have more contact with children than other professionals. Participants were selected using purposive sampling and a snowball sampling process in which participants referred other potential participants (Warren 2002; Weiss 1994). In this method, a reference person related to the subject of the study is selected, and other people are reached through this person (Biernacki & Waldorf, 1981).

In this study, the opinions of primary school teachers on the effects of the divorce process on children were described through content analysis. Researchers collected data through individual interviews. The main purpose of the study was to understand teachers' opinions about the effects of divorce on children and to analyze the data coded based on the research questions through content analysis (Merriam & Tisdell, 2015).

The data were collected through semi-structured interview forms prepared by the researcher. These forms were used because they provide space and flexibility for original and unexpected problems to emerge. The interviews, which lasted an average of 30–35 minutes, were conducted by the researcher and recorded on voice recorders.

Conclusion and Discussion

This study was conducted to determine the effects of parental divorce on children through the opinions of primary school teachers. Within the scope of the study, themes, subcategories, and codes belonging to these themes were determined.

According to the research findings, five main themes were identified: differences in the classroom behavior of students with divorced parents, the impact of parental divorce on students' academic performance, the impact of parental divorce on students' social relationships, support programs implemented at school for students with divorced parents, and support and resources that can be useful for students with divorced parents. The results of the research show that students are negatively affected by their parents' divorce process in social, behavioral, economic and psychological aspects.

According to the research results, in the theme of differences in the classroom behavior of students with divorced families, the subcategories of decreased achievement and distraction were identified in the category of academic problems. In the category of emotional problems, the subcategory of communication problems was identified. The researcher identified the subcategory of discipline problems as a subcategory within the behavioral problems category. In parallel with the studies in the literature, the findings show that children whose parents are divorced have various negative behaviors such as decreased academic achievement, increased distraction, increased discipline problems, and more reluctance to communicate. In parallel with the studies in the

literature, the findings show that children whose parents are divorced show various negative behaviors such as decreased academic achievement, increased distraction, increased discipline problems, and more reluctance to communicate (Amato, 2000; Amato & Cheadle, 2005; Aral & Gürsoy, 2000; Aysan & Uzbaş, 2004; Bacanlı 2002; Baysal, 2003; Büyükaşahin, 2009; Dohaney, 2018; Geniş et al., 2019; Hoelter, 2009; Huurre et al., 2006; Kabaoğlu, 2011; Kelly, 2007; Kelly & Emery, 2003; Korkmaz, 2022; Mahrer et al., 2018; Nock, 2000; Wolf, 2004). In children whose parents are divorced, various negative behaviors such as decreased academic achievement, increased attention problems, increased discipline problems, and a lack of communication negatively affect children's general development and learning processes.

Based on research findings, it has been determined that children whose parents are divorced experience a decrease in their academic performance (Alkan, 2014; Altuntaş, 2012; Bilici, 2018; Hashemi & Homayuni, 2017; Korkmaz, 2022; Lületaş & Khasin, 2021; Seijo et al., 2016; Sun & Li, 2011). There is a significant inverse relationship between family breakdown and children's academic achievement (Alkan, 2014). One of the reasons underlying this situation is the increase in students' responsibilities within the family as a result of divorce (Güven & Köroğlu, 2023). In particular, divorce may increase the responsibilities of the child if the parent with whom the child stays cannot adequately meet the needs of the child. In some cases, the child may need to support other family members in addition to their own needs (Korkmaz, 2022). This may cause the child to take on too many responsibilities at an early age and try to fulfill them. As a result, the child may come to school angry, confused, upset, and unfocused, which may lead to a decrease in motivation and difficulty focusing on lessons (Bilici, 2018; Korkmaz, 2022).

In the theme of the effects of divorced families on children's social relations, two categories emerged: emotional effects and economic effects. In the category of emotional-social effects, the subcategories of withdrawal, feeling excluded from the circle of friends, and an increase in aggressive behaviors were formed. In the economic effects category, the subcategory of distancing from friends emerged. Research findings show that the divorce process affects children most negatively (Geniş et al., 2019; Korkmaz, 2022; Tuzun, 2004; Uzun, 2013). In support of the research findings, losing a secure bond with the family as a result of divorce can cause children to experience increased levels of depression and anxiety (İşler, 2023), feelings of shame (Cebeci & Ceylan, 2009), and emotional difficulties (Afifi et al., 2009; Bloch et al., 2007; Huurre et al., 2006; Kaya & Gündüz, 2019; Tebeka et al., 2016). These difficulties may cause children to experience social difficulties (Sancaklı, 2014; Tatlıoğlu & Demirel, 2016), withdraw themselves emotionally (Cebeci & Ceylan, 2009), deteriorate their friendship relationships (Cebeci & Ceylan, 2009), and have a tendency to withdraw (Atabey, 2017; Kasuto, 2017). At the same time, children feel excluded after divorce (Wallerstein et al., 2000), and this situation has a negative impact on their social relationships. Research findings indicate that aggressive behaviors increase in children in divorced families. This may be due to the antisocial and aggressive behaviors that parents in the divorce process model for children (Bandura, 1989).

The study examined support programs implemented at school for children of divorced families under the category of counseling. According to the findings, it was determined that teachers had both positive and negative opinions about the

adequacy of the support programs applied to students during this process. It is emphasized that teachers, school counselors, and other school stakeholders in the school should play an active role in supporting students in order to ensure the adaptation of children affected by the divorce process at school and to support their academic success. To best support the adjustment of elementary school students affected by divorce, it is important to maintain open lines of communication with both parents, support parents and children, and strengthen communication (King et al., 2021).

In the theme of support and resources that may be useful for children of divorced parents, emotional-social support and academic support categories were identified. In the emotional support category, the subcategories of guidance service and school-teacher-family cooperation were formed; in the academic support category, the subcategories of peer help and cooperation between teachers were formed.

The divorce process has negative psychological, social, and economic effects on family members (Tatlıoğlu & Demirel, 2016). For this reason, it is necessary to provide support for family members to adapt to the new order. In all the processes of divorce, it was found that children generally concealed their parents' divorce from their school and friend circles. However, some children share this situation with their trusted teachers and friends (Korkmaz, 2022). In this context, teachers' views supporting the focus of teachers' actions on facilitating emotional support are supported by previous studies (Cottongim 2002; Ellington 2003; King et al., 2021) and emphasize the important role of caring teachers and supportive schools. In the research findings, it was pointed out that guidance counselors should counsel students whose parents are divorced, and classroom teachers should play an active role in referring children and their parents to their colleagues for counseling (Cottongim, 2002; King et al., 2021). Psychological counseling programs are available for children from divorced families. Research also shows that academic achievement decreases in children from divorced families (Geniş et al., 2019; Korkmaz, 2022). This is associated with the fact that children lose a reliable source of support with the divorce of their parents, which increases their feelings of loneliness and abandonment (Spremo, 2020). According to the research findings, cooperation between teachers and help from peers can be beneficial for students in terms of declining academic achievement. Caring for students, which is the central feature of an effective teacher, plays a critical role in reducing the negativity in the academic achievement of children from divorced families (Noddings, 2015; Velasquez et al., 2013). At this point, support can be provided, especially through methods such as peer support, organizing additional activities, and allocating additional time (Veas et al., 2015). Teachers can create a supportive environment by encouraging students to establish positive relationships with other teachers and friends (Cottongim, 2002; Ellington, 2003; King et al., 2021).

In general, the findings of the study show that children are negatively affected by the divorce process in many aspects, including social, behavioral, and psychological. Based on the findings, primary school teachers should guide the development of support and resources that schools can provide for children from divorced families.

Author Contributions

The author declares that no other author has contributed to the study and that he has read and approved the final version of the study.

Ethical Declaration

In this article, journal writing rules, publication principles, research and publication ethics rules and journal ethics rules were followed. The responsibility for any violation that may arise regarding the article belongs to the author. Within the scope of the research, ethics committee permission was obtained with Fırat University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee evaluation decision date=18.01.2024, ethics evaluation document number=21728.

Conflict of Interest

The authors declare that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.